

Birleşmiş Milletlerin
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile
Türk Hukuk Mevzuatı
Karşılaştırmalı Analizi

Yönetici Özeti

Birleşmiş Milletlerin
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile
Türk Hukuk Mevzuatı
Karşılaştırmalı Analizi

Yönetici Özeti

Bu rapor
Prof. Dr. Turgut Tahranlı
Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl Gül
Yrd. Doç. Dr. Asuman Aytekin İnceođlu
Dr. Lami Bertan Tokuzlu
Nilgün Başalp LLM.
Ulaş Karan LLM.
Av. Seda Akço
danışmanlığında hazırlanmıştır.

Giriş

Türkiye BM'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesini 1990 yılında imzalamış ve 1995 yılında onaylamıştır. Sözleşme imzalanırken, 17, 29 ve 30. maddelerine bu maddelerin Anayasa ve 1923 tarihli Lozan Antlaşması gereğince yorumlanacağına dair bir çekince konmuştur.

Bu Rapor, Sözleşme ile iç hukuku karşılaştıran bir araştırmanın sonucunda hazırlanmıştır. Sözleşmenin ilk kırk maddesinde çocukların sahip oldukları hakların hayata geçirilmesi konusunda Devletlerin yükümlülüklerini düzenlemektedir. Sözleşmede yazılı hakların her biri ile ilgili Devletlerin yükümlülükleri belirlenirken, her seferinde gerekli yasal ve idarî tedbirlerin alınması talep edilmiştir. Ayrıca 4. maddede, "Sözleşmede yazılı hakların hayata geçirilmesi" başlığı ile yapılan düzenlemede, Sözleşme ile iç hukukun uyumunu sağlamak üzere mevzuatın gözden geçirilmiş ve uyumu sağlayıcı yasal düzenlemelerin yapılmış olması aranmaktadır.

İnceleme yapılırken, öncelikle Sözleşmede yazılı hakların her bir maddesinin kapsamı belirlenmeye çalışılmış ve bu amaçla özellikle ilgili diğer Sözleşmelerdeki tanımlar, BM Çocuk Hakları Komitesinin yorumlarından yararlanılmıştır. Bir sonraki adımda, her madde ile ilgili Anayasa, Kanun, Tüzük ve Yönetmelik hükümleri tespit edilmiştir. Son adımda ise bu mevzuatın Sözleşme ile uyumu değerlendirilerek, uyum sağlanması için yapılması gereken düzenlemelere ilişkin öneride bulunulmuştur. Ancak bu Raporda, her madde ile ilgili kapsam ve öneriler ile ilgili kısa bir özet yer almaktadır.

İçindekiler

1. Madde: Çocuğun Tanımı	5
2. Madde: Ayrım Gözetmeme	7
3. Madde: Çocuğun Yüksek Yararı	9
4. Madde: Sözleşmedeki Hakların Hayata Geçirilmesi	10
5. Madde: Ana-Babanın Yönlendiriciliği ve Çocuğun Yeteneklerinin Gelişimi	12
6. Madde: Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı	13
7. Madde: Nüfusa Kayıt, İsim, Vatandaşlık, Ana-Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkı	15
8. Madde: Kimliğin Korunması	17
9. Madde: Ana-Baba ile Birlikte Yaşama ve Ana-Babadan Ayrılma	18
10. Madde: Ailelerin Birleşmesi Amacıyla Ülkelere Giriş ve Çıkış	20
11. Madde: Çocukların Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılması ve Geri Döndürülmemesi	21
12. Madde: Çocuğun Görüşlerine Saygı	23
13. Madde: Çocuğun Görüşlerini İfade Etme Hakkı	24
14. Madde: Çocuğun Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü	25
15. Madde: Çocuğun Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı	27
16. Madde: Çocuğun Özel Yaşamına Saygı Hakkı	28
17. Madde: Çocuğun Gerek Duyduğu Bilgilere Erişimi	30
18. Madde: Ana-Babaların, Devletin Yardımıyla Yerine Getirecekleri Ortak Sorumluluklar	32
19. Madde: Çocuğun Her Türlü Şiddete Karşı Korunma Hakkı	34
20. Madde: Aile Ortamından Yoksun Bırakılmış Çocuklar	36
21. Madde: Evlat Edinme	37
22. Madde: Mülteci Çocuklar	38
23. Madde: Özürlü Çocukların Hakları	40
24. Madde: Çocuğun Sağlık ve Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı	42
25. Madde: Yerleştirme Uygulamasını Denetim Hakkı	44
26. Madde: Çocuğun Sosyal Güvenlikten Yararlanma Hakkı	45
27. Madde: Çocuğun Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma Hakkı	46
28. Madde: Çocuğun Eğitim Hakkı	47
29. Madde: Eğitimin Hedefleri	49
30. Madde: Azınlıklara ya da Yerli Halklara Mensup Çocuklar	50
31. Madde: Çocuğun Boş Zaman Değerlendirme; Dinlenme, Eğlence ve Kültürel Etkinliklere Katılma Hakkı	51
32. Madde: Çocuk İşçiliği	52
33. Madde: Çocuklar ve Uyuşturucu Kullanımı	54
34. Madde: Çocukların Cinsel Sömürüye Maruz Kalması	55
35. Madde: Çocukların Kaçırılmalarının, Satılmalarının ve Fuhuşa Zorlanmalarının Önlenmesi	57
36. Madde: Sömürünün Diğer Biçimlerine Karşı Koruma	59
37. Madde: İşkence ve Aşağılayıcı Davranış ve Özgürlükten Yoksun Bırakma	60
38. Madde: Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocukların Korunması	61
39. Madde: Mağdur Durumdaki Çocukların Rehabilitasyonu	62
40. Madde: Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması	63

1. Madde: Çocuğun Tanımı

Sözleşme, öncelikle bu Sözleşme kapsamında kabul edilecek kişileri belirlemekte ve bu yaş sınırını on sekiz olarak tespit etmektedir. Sözleşmenin 1. maddesinde yer alan ifadede çocukluk için bir başlangıç anı belirlenmesinden kaçınılmış, çocukluğun ya da yaşamın başlamış sayılacağı anın belirlenmesi, ülkelerin kendi yasal düzenlemelerine bırakılmıştır. Sözleşme, çocukluk döneminin sona ermesini daha belirli bir şekilde (on sekiz yaş) tanımlamakla birlikte, bu hususta da katı değildir. Komite, rüşt yaşını on sekizden küçük olarak belirleyen Devletleri, bu yaşı gözden geçirme ve yükseltme konusunda teşvik etmektedir. On sekiz yaşın üst sınır olarak belirlenmesi, bu sınıra kadar taraf Devletlerin her çocuğa özel koruma sağlama yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır. Devletler asgari yaş belirlemesi yaparken Sözleşmenin genel ilkelerini dikkate almalı, ayrımcılık yapmamalı, çocuğun yüksek yararını gözetmeli, yaşamını ve gelişimini azami düzeyde güvence altına almalıdırlar.

Sözleşme on sekiz yaşın altındakileri çocuk olarak kabul edilmesini talep ederken bir yandan onlara bazı koruyucu alanlar yaratmaya çalışmakta, diğer yandan da onların birey olarak kabul edilmelerini ve toplumsal yaşama katılımlarını güvence altına almaya çalışmaktadır. Bu nedenle, 1. madde bu iki hedefi birlikte dikkate alarak incelenmiştir.

Türk Hukukunda; Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve Türk Ceza Kanununda, Sözleşme ile uyumlu bir yaş sınırı belirlenmiş ve on sekiz yaşının altındaki her birey çocuk olarak kabul edilmiştir. Ancak gerek Sözleşmenin çocuğun "oluşum halindeki kapasitesi" dikkate alınarak kendisini ilgilendiren her konuda görüş bildirme ve kararlara katılma hakkının güvence altına alınması ilkesi; gerekse Sözleşmede yazılı hakların ve güvencelerin on sekiz yaşından küçük bütün çocuklara eşit olarak tanınması ilkesi bakımından, bazı yasal düzenlemelerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Çocuk haklarının genel hükümlerini kapsayan nitelikte bir hüküm Anayasaya eklenmeli ve bu düzenleme ile çocuğun oluşum halindeki kapasitesinin dikkate alınması prensibi güvence altına alınmalıdır.

Türk Medeni Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Tebabet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, Hasta Hakları Yönetmeliği gibi çocuğun görüşünün alınmasını gerektiren durumları düzenleyen mevzuat; çocuğun kavrayış düzeyine, bir diğer ifade ile vereceği onamin anlam ve sonuçlarını anlama düzeyine bakılarak, çocuğa kendisi ile ilgili bütün konularda görüş bildirme ve kararlara katılma olanağı tanınacak biçimde değiştirilmelidir. Çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin

1. Madde
Çocuğun Tanımı

düzenlemelerde, belirli bir yaşı esas alınması yerine, çocuğun oluşum halindeki kapasitesinin dikkate alınmasını sağlayacak bir yöntem benimsenmelidir.

Bu düzenlemeler yapılırken çocuğun yararına öncelik verilmesi ilkesi doğrultusunda, ana-babanın kültürel veya dini gerekçelerle tedaviye onay vermemesi halinde veya anne-baba ile çocuğun çıkarları ya da görüşleri uyuşmadığı durumlarda, çocuğa mahkemeye müracaat olanağı tanınmalıdır.

Çocukların belirli bir yaşta belirli bir din eğitimi ve/veya ibadet biçimini tercih edebilmeleri ve belli bir yaşa kadar din eğitimine zorlanmamaları yasal düzenlemelerle mümkün kılınarak, çocukların din ve vicdan özgürlükleri teminat altına alınmalıdır.

6

Cinsel ilişkiye rıza gösterilmesi konusunda asgari yaş belirlenirken, on sekiz yaşından küçük bütün çocuklar için yeterli olgunluk düzeyine erişmemiş olma hali için koruma sağlanmalıdır.

Evlilik yaşı, Çocuk Hakları Komitesinin de belirttiği gibi, kız ve erkekler için eşitlenmiş olmakla ve evlilik için belirtilen yaş da çok düşük olmamakla ve on altı yaşında bir çocuğun evlenmesi ancak istisnai hallerde mahkeme kararı ile mümkün olmak ile birlikte on sekiz yaşının altındadır. Evlenme asgari yaşı on sekiz olarak değiştirilmelidir.

İş Kanununa girmeyen iş kolları bakımından bakımından, zorunlu eğitimin tamamlanacağı yaş ile çocuğun çalışmaya başlayabileceği asgari yaş arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi gerekmektedir.

Ceza sorumluluk yaşı; fiil ehliyeti yaşı, cinsel ilişkiye onay yaşı, zorunlu öğretim yaşı gibi hukukun diğer alanlarında çocuğa yaklaşım ile uyumlu biçimde belirlenmelidir. Çocukların, gerek onlara özgü makam gerekse usul bakımından yaş ve suç ayırımına maruz kalmadan eşit muamele görebilmelerini sağlamak için, Terörle Mücadele Kanununun 9. maddesinde getirilen istisna kaldırılmalıdır.

2. Madde: Ayrım Gözetmeme

Sözleşmenin 2. maddesinde düzenlenen ayrım gözetme yasağı, Sözleşme ile tanınan tüm hakları yatay kesen, başka bir ifade ile Sözleşmenin diğer maddelerinde düzenlenen hakların tümü bakımından gözetilmesi gereken temel bir ilkedir.

Ayrım gözetmeme ilkesi Anayasanın “Kanun Önünde Eşitlik” başlığını taşıyan 10. maddesinde düzenlenmiştir. Anayasa ile birlikte, Devlet Memurları Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ayrımcılık yapılmasını veya ayrımcılığın teşvik edilmesini yasaklayan hükümlere sahiptir. Türk Ceza Kanununun 122. maddesi ile de ayrımcılık suç olarak kabul edilmiştir.

Ayrımcılık yasağı, Sözleşmelerde yazılı bütün kriterleri kapsayacak bir ilke olarak düzenlenmelidir.

Ancak “ayrım gözetmeme” ilkesinin tanımlanması gerekir. Bu tanım; hem ayrımcılık sayılan muameleleri tarif etmeye elverişli olmalı hem de muamele ayrımcı olmasa bile, doğurduğu sonuç itibariyle ayrımcılığa neden olan bütün halleri kapsamalıdır.

Çocukların hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmalarını sağlamak için alınması gereken bireysel tedbirlerin alınmaması hali de (makul uyumlaştırmanın yapılmaması) ayrımcılık olarak tanımlanmalıdır.

Ulusal mevzuattaki ayrım gözetme yasağına ilişkin düzenlemeler, büyük ölçüde Devlet-birey arasındaki ilişkilerle sınırlıdır. Çocuklar, haklardan tam ve eşit olarak yararlanma bakımından engel yaratacak şekilde, örneğin okuldaki diğer öğrencilerden gelen ayrımcı söz ve davranışlarla da karşılaşabilmektedir. Kişilerarası ilişkilerde hangi alanlar bakımından ayrım gözetmenin yasaklandığının ayrıntılı şekilde düzenlenmesi gereklidir.

Ayrımcılık yasağının etkili olabilmesi için, gerekli usul tedbirlerinin ayrıntılı şekilde düzenlenmesi gerekir: İhlâl iddiasına konu teşkil eden fiilin, ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden birine dayalı olduğunun ispatı son derece zor olduğundan, ispat yükü ters çevrilmeli, başka bir ifade ile ispat yükü ayrımcılık yaptığı iddia edilen kişiye yüklenmelidir. Olağan idarî ve yargısal süreçlerden farklı, basit ve hızlandırılmış usullerin geliştirilmesi gereklidir.

2. Madde
Ayrıml
Gözetmeme

Hak arama yollarına başvurma bakımından kişileri caydıran unsurlara karşı da tedbir alınmalıdır. Ayrımcılık iddiası ile idarî veya yargısal yollara başvurulduğunda, başvurunun olumsuz davranışlarla karşılaşması söz konusu olabilir. Viktimizasyon olarak tanımlanan bu tür davranışların da yasaklanması gereklidir.

Ayrımcılığı yasaklayan düzenlemeler yaptırımlarla etkili hale getirilmeli ve öngörülen yaptırımlar caydırıcı nitelikte olmalıdır.

Sözleşme ile uyumun sağlanabilmesi için ayrıca, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 12 No.lu Protokol imzalanmalıdır. Ayrıca Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol onaylanırken 26. maddesine konulan çekinceler kaldırılmalıdır.

3. Madde: Çocuğun Yüksek Yararı

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocukları ilgilendiren tüm uygulamalar bakımından yol gösterici bir ilkedir. Çocukla ilgili her türlü girişimde çocuğun yararının korunmasını amaçlanmaktadır. İlkenin uygulanma alanı içinde, çocukla ilgili çalışma yapan bütün idarî ve adlî makamlar, yasama organı, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları ve bunların çocukları ilgilendiren bütün faaliyetleri girmektedir.

İç hukukun, Sözleşmenin 3. maddesi ile uyumu araştırılırken; Anayasada ve kamu yönetimindeki sosyal refah kurumlarında ve özel sosyal refah kurumlarında, mahkemelerde, idarî makamlarda ve yasama organında karar alırken, çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesinin açık bir düzenleme ile korunup korunmadığına bakılması gerekmektedir.

Çocuğu ilgilendiren konularda tüm makamlar ve işlemler açısından çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesi Anayasa düzeyinde öngörölmüş bir ilke değildir. Ancak Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde, bu Kanunun uygulanması sırasında çocuğun yarar ve esenliğinin korunması temel ilke olarak kabul edilmiştir. Türk Medeni Kanununun 346. maddesine göre çocuğun yararı ve gelişimi tehlikeye düştüğü takdirde hâkim çocuğun korunması için uygun önlemleri alabilecektir.

Kamu yönetimindeki sosyal refah kurumları bakımından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, SHÇEK'in görev alanını belirlerken hem korunma ihtiyacı içerisinde olan çocukları ve aileleri koruma hem de olağanüstü durumlarda gerekli sosyal hizmet faaliyetlerini organize etme görevini Devlete vermektedir. (md.9)

Çocuğun üstün yararı ilkesinin, uygulama alanı itibariyle çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde gözetilmesi gerekir. İlkenin ifade edilmiş biçiminden anlaşılacağı üzere, kapsamı çok geniştir. Bu nedenle öncelikli çocuğun yararının korunması ilkesi Anayasada yer almalı ve sadece çocuğun aile ile ilişkilerini değil, çocukla ilgili bütün karar alıcıları bağlayıcı bir ilke olarak düzenlenmelidir. Bu ilke ifade edilmiş biçimi ile çocukla ilgili tüm konuları (eğitim, sağlık, güvenlik, korunma, katılım vb.) ve kamu yönetimindeki sosyal refah kurumlarını, özel sosyal refah kurumlarını, hukuk mahkemelerini, idarî makamları ve yasama organını kapsamalıdır.

Çocuğun yararının korunmasına önceliğin verilmesini bir ilke olmanın ötesine geçirebilmek için, bunu hayata geçirecek yolların da yasa ile düzenlenmesi gerekir.

Bütçe Kanununa yapılacak bir ek ile çocuğun yüksek yararı ilkesi gözetilerek, hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından bütçede yeterli ödeneğin zorunlu olarak ayrılması sağlanmalıdır.

Çocuklarla ilgili her yasal düzenlemede, idarî ve yasal kararlarda, proje, program ve hizmetlerde yüksek yarar ilkesi yer almalıdır. Bu kapsamda, eğitim, sağlık, istihdam, planlama, ulaştırma, vb. gibi alanlarda bu ilke uygulanmalıdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından kurulacak kurumlar başta olmak üzere çocuklara yönelik koruma ve bakım hizmeti veren kurumlara özgü standartları ve denetim esaslarını düzenleyen bir yönetmelik yapılmalıdır. Bu kurumlar için bağımsız denetim öngörölmelidir.

4. Madde: Sözleşmedeki Hakların Hayata Geçirilmesi

Bu madde Devletlerin, Sözleşmede yer alan hakları hayata geçirme yükümlülüğüne ilişkin genel bir düzenlemedir.

Sözleşmede yazılı hakların hayata geçirilmesi bakımından Devletlerden beklentilerin başında, ilgili Sözleşmelere taraf olunması, çekincelerin kaldırılması ve bu Sözleşmelerdeki hakların iç hukuka yansıtılması amacıyla gerekli uyum yasalarının çıkartılması gelmektedir. Komite özellikle Anayasada çocuk hakları ile ilgili düzenlemelerin olmasını, yasaların Sözleşme ile uyumunun gözden geçirilmiş olmasını ve çocuk haklarını korumaya yönelik yasaların bulunmasını, 4. maddeye uyum bakımından göz önünde bulundurmaktadır. Özellikle Sözleşmenin temel ilkelerinin yasalarda yer alması ve mahkemelerde bunlara atıf yapılabilir olması beklenmektedir.

Anayasanın 90. maddesi gereği de bu Sözleşmeler iç hukuk hükmündedir ve bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı gibi usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınacaktır. Türkiye, BM'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesindeki hakları ilgilendiren pek çok uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur. 4. madde ile uyumun sağlanabilmesi bakımından taraf olunması gereken veya çekincelerin kaldırılması gereken çok az Sözleşme bulunmaktadır.

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin ek protokollerine (26. maddesine) ve Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesine (masrafların karşılanması yükümlülüğüne) çekince konularak taraf olunmuş, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 17, 29 ve 30. maddelerindeki çekinceler ise henüz kaldırılmamıştır.

Aşağıdaki Sözleşmelere ise taraf olunmamıştır:

- Ana-Babanın Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlerde Yargı Yetkisi, Uygulanabilir Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesine
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Ek Protokolü
- Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 No.lu ILO Sözleşmesi
- Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 No.lu ILO Sözleşmesi

- İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşme
- Avrupa Konseyi Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesi

Sözleşmenin temel prensiplerini kapsayacak nitelikte bir çocuk haklarına ilişkin düzenleme Anayasada bulunmamaktadır. Mevcut düzenlemeler; korunma hakkı, özel olarak da kötü koşullarda çalıştırmaktan korunma hakkı ile çocuklara özgü kanun prensibini karşılayacak niteliktedir. Çocuk haklarına ilişkin temel ilkeleri kapsayacak nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi de gözetilerek, hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından bütçede yeterli ödeneğin zorunlu olarak ayrılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ayrıca, çocuklara yönelik sosyal harcamalara ayrılan bütçe payı, bütçe eğilimleri ve bütçe analizlerinde çocuklara ayrılan miktarın ve bu miktarın toplam bütçe içindeki payının açıkça belirlenmesine olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Ayrıca, bu raporun ekinde yer alan çizelge Sözleşmenin iç hukuka uyarlanması için, yasalarda yapılması gereken değişikliklerin listesini içermektedir.

5. Madde: Ana-Babanın Yönlendiriciliği ve Çocuğun Yeteneklerinin Gelişimi

5. madde, çocuğun ailesiyle olan ilişkilerinde Devletin rolünü belirlemektedir. Burada Devletin, ailenin sorumluluk, hak ve ödevlerine saygı göstermesi beklenmemektedir. Devletin etkin bir şekilde bu ilişkileri kanunlarla düzenlemesi gerekir. Buradaki düzenleme faaliyeti, ilişkileri katı kurallarla belirlemek değil, daha çok maddede bahsedilen sorumluluk, hak ve ödevlerin güvencesi olacak sistemin geliştirilmesidir.

Anayasanın 41. maddesinde aile Türk toplumunun temeli kabul edilmiş ve Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için, gerekli tedbirleri alma görevini yüklenmiştir. Bunun yanında, Türkiye konu ile ilgili; BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesine de taraf olmuştur.

Ana-babanın sorumluluklarına, ödevlerine ve haklarına ilişkin Türk Medeni Kanununun 322. maddeleri ile 363. maddeleri arasında ayrıntılı hükümler yer almaktadır. Yeni Türk Medeni Kanunu, Sözleşme dikkate alınarak hazırlanmıştır. Sözleşmenin 5. maddesinin önemli bir yansıması bu açıdan MK, m. 339–340 arasında göze çarpmaktadır. Tüm bunların yanında aile içi uyuşmazlıkları çözmek amacıyla 2003 yılında aile mahkemeleri kurulmuştur.

Medeni Kanunda yer alan Sözleşme ile uyumlu olduğu düşünülen bu hükümlerin işlerlik kazanması için, Devlet ayrıca aşağıdaki önlemleri almalıdır.

1. Öncelikle çeşitli Devlet kurumları arasında işbirliği ve eşgüdüm eksikliğinin giderilmesini sağlayacak hükümler öngörülmalıdır.
2. Çocukların gelişen yeteneklerinin dikkate alınmasına ilişkin hususların mevzuatta detaylı şekilde düzenlenmesi gerekir. Buna göre, öncelikle çocukların zihinsel, bedensel, ahlaki ve toplumsal gelişiminden ne anlaşılması gerektiği ve bunun nasıl tespit edileceğinin belirlenmesi gerekir. Böylece, halihazırda kanunlarda öngörülen ailenin bu yöndeki yükümlülüğü, somutlaşmış olacaktır.
3. Mevzuatta ana-babanın çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme hak ve sorumluluğu güvence altına alınıyor olmakla birlikte, bu düzenlemenin etkin şekilde işleyebilmesi için, ana-babayı bu sorumluluğunu yerine getirirken destekleyecek bir sistem kurulması gereklidir. Bu da; yasa ile güvence altına alınmalı, yerel ve merkezi yönetimlerin anne-babayı destekleme sorumlulukları ile bunu yerine getirmek üzere sunmaları gereken hizmetler somutlaştırılmalı ve bir standarda bağlanmalıdır.

6. Madde: Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı

6. maddede yer alan yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı, Sözleşmede yer alan temel haklardandır ve Devletler için azami çabayı gösterme yükümlülüğü getirmektedir.

Madde iki fıkradan oluşmaktadır ve her fıkrada farklı haklar düzenlenmiştir. İlk fıkrada öncelikle yaşam hakkı tanınmıştır. Söz konusu hak, insan hakları açısından mutlak hak olarak ifade edilen ve derogasyona tabi tutulamayacak haklar arasında sayılmaktadır. Mutlak haklar hiçbir koşul altında ihlal edilemeyecek ve kullanımına sınırlama getirilemeyecek haklardır. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin denetim organı olan İnsan Hakları Komitesi, Devletler için genellikle negatif yükümlülük doğurduğu düşünülen yaşam hakkını, bebek ölümlerinin azaltılması, yaşam beklentisinin uzatılması, yetersiz beslenmenin önlenmesi ve salgınların ortadan kaldırılması gibi pozitif yükümlülükler de yüklediği şeklinde yorumlamaktadır.

Sözleşmenin 6. maddesinde ikinci olarak gelişme hakkı düzenlenmiştir ve çocuk için en elverişli koşulların oluşturulması, çocuğun hayatta kalması için, mümkün olan azami çabanın gösterilmesi yükümlülüğü yer almaktadır.

Türkiye uluslararası alanda 6. maddede yer alan hakları içeren Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi belgelerine de taraf olmuştur: Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Ek İkinci İhtiyari Protokolü; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Ek Protokolü; Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol.

Çocukların yaşam hakkının korunmasına yönelik yasal düzenlemeler Türk hukukunda da mevcuttur. Bu hak ilk olarak, Anayasanın 17. maddesinde "Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir." şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasanın 38. maddesinde yer alan, "Ölüm cezası... verilemez" hükmü ile idam cezası yasaklanmıştır. Anayasanın 41, 61 ve 65. maddeleri gelişim hakkını ilgilendiren düzenlemeler içermektedir. Ayrıca bu ilke Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesi ile de tam olarak iç hukuka yansıtılmıştır.

Yaşam hakkına ve vücut bütünlüğüne yönelik eylemler Türk Ceza Kanununda suç olarak düzenlenmiş, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ve Rahim Tahliyesi ve Strelizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük ile kürtaj koşulları, Askerlik Kanunu ve Seferberlik ve Savaş Hali

Tüzüğü ile çocukların askere alınmalarına ilişkin koşulları yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur.

Sözleşmenin 1. fıkrasında yer alan yaşam hakkı bağlamında ortaya çıkan negatif yükümlülükler açısından Türk hukukunda büyük oranda Sözleşme ile uyum sağlanmıştır.

Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu periyodik raporun Çocuk Hakları Komitesince yapılan değerlendirilmesi sonucunda yayınlanan Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/15/Add.152. paragraf 31-32), "namus (töre) cinayeti" uygulaması ile yaşama hakkının ihlal edilmesinden büyük endişe duyulduğu ve bu cinayetlerde mağdurların ve suçluların genellikle küçükler olmasının da özellikle belirtilmesi gereken bir husus olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'ye bu suçlarla etkili bir şekilde mücadele etmesi için, mevzuatını gözden geçirmesi tavsiye edilmiştir.

Anayasanın 41, 61 ve 65. madde hükümlerinin 6. maddedeki yükümlülükler çerçevesinde tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. 61. maddede çocukların sosyal güvenlik kapsamında Devletin yükümlülüğü, "korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için, her tür tedbiri alma" olarak ifade edilmektedir. Oysa ki, sosyal güvenlik 6. maddedeki hakların hayata geçirilmesi bakımından bütün çocukların temel hakkı arasında yer almalı ve asıl olarak çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmesini önleme hedefine yönelik olarak organize edilmelidir.

Anayasanın 65. maddesinde yer alan ekonomik ve sosyal hakların sınırlanması rejiminin de gözden geçirilerek, sınırlandırmanın somut ölçütlere bağlanması ve ekonomik kaynakların dağılımında Devletin takdir yetkisinin sınırının tanımlanması gerekmektedir.

Öte yandan bu maddede öngörülen hakların korunabilmesi için, çocuklar açısından doğrudan ve kolaylıkla ulaşılabilen bir ihbar ve şikâyet mekanizması (çocuk ombudsmanlığı - kamu denetçiliği vs.) oluşturulması için, yasal düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

7. Madde: Nüfusa Kayıt, İsim, Vatandaşlık, Ana-Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkı

Sözleşmenin 7. maddesinde düzenlenen hak üç alt başlıkta toplanabilir; çocuğun doğum anında nüfusa kaydolma hakkı; bir isme, vatandaşlığa sahip olma hakkı; ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkı.

BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından nüfus kaydı bulunmayan çocukların, diğerlerine göre hak ihlalleri ve ayrımcılığa maruz kalma gibi risklere karşı daha korumasız olduklarına dikkat çekilmekte ve nüfus kaydı ile ilgili olarak kayıt zamanı, kaydın içeriği, kayıt yapılmadığı durumlarda Devletin bu açığı kapatma yükümlülüğü, kayıt yaptırmayanlara uygulanacak ceza ve telafi yöntemleri gibi pek çok ayrıntı incelemektedir.

Bir isme sahip olma hakkı, ana-babanın ismine (soyadına) sahip olma hakkını ve çocuğun tabiyetsiz kalma olasılığına karşı korunması hakkını kapsamaktadır. Bu madde ile düzenlenen bir diğer hak ise çocuğun "ana babasını bilme ve onun tarafından bakılma hakkı"dır.

Medeni Kanun, çocuğun adının ana-babası tarafından verilmesini; Nüfus Hizmetleri Kanunu, ana-babaların çocuklarını nüfusa kaydettirme yükümlülüğünü ve ana-babaların çocuklarını nüfusa kaydettirmedikleri durumlarda Devletin kayıt işlemlerini gerçekleştirme görevini düzenlemektedir. Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana-babadan kazanamayan çocukların doğumlarından başlayarak Türk vatandaşı kabul edileceğini öngörmektedir. Türkiye konu ile ilgili Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye de taraf olmuştur.

Sözleşmenin gerekleri ile mevzuattaki güncel durum büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak uygulamada bu düzenlemeler yeterli olmamaktadır. Türkiye'de çok sayıda nüfus cüzdanı almayan çocuk bulunmaktadır. Nüfus Hizmetleri Kanunu 18. maddesine eklemeye yapılarak, hastane, sağlık ocakları ve resmî olarak görevlendirilmiş ebelerle yaptırdıkları doğumlar neticesinde dünyaya gelen çocukları buldukları ilçe nüfus müdürlüğüne bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmelidir. Doğum hastanesinde veya resmî ebe nezaretinde yapılmamışsa, doğum olayını haber alan muhtarlara bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmelidir.

Çocukların nüfusa kaydının sağlanması için, yeni tedbirler düşünülmeli ve bunlar mevzuat ile desteklenmelidir: Nüfus müdürlüğü her ilde gezici ekipler oluşturarak nüfus kayıt işlemlerinin okullarda yapılması; ailelerin çocuklarını nüfusa kayıt ettirme konusunda bilinçlendirilmek için

kampanyalar yürütülmesi; hastanelerde dünyaya gelen çocuklar için hastane tarafından resmî sağlık kitapçığı düzenlenmesi ve bu kitapçıkta diğer bilgilerin yanı sıra parmak izi bilgisinin de bulunması ve böylece daha sonra terk edilen çocukların kimliklerinin belirlenmesinin kolaylaştırılması gibi .

Nüfus kayıt işlemleri kural olarak ücretsiz olmakla birlikte nüfus kağıdının düzenlenmesinin ücrete tabi olması da caydırıcı nitelikte olduğundan nüfus kaydı ile ilgili bütün işlemler, hakkın özü gereğince tamamen ücretsiz olmalıdır.

Nüfus kayıt sisteminde mükerrer kayıt sorununun aşılması için, kayıt sisteminin doğru bilgilere dayalı kayıt yapılmasını sağlayacak bir usul benimsenmelidir.

Türk Medeni Kanununun 321. maddesi, evlilik dışı çocuk için babanın soyadını taşıma olanağı tanıyacak biçimde değiştirilmelidir. Babalığın hükümlerle kurulduğu durumlarda da, çocuğun yararının gerektirmesi halinde babanın soyadını taşıma olanağı tanınmalıdır.

8. Madde: Kimliğin Korunması

Sözleşmenin 8. maddesi, çocukların kimlik haklarının korunmasını ve gerektiğinde kimliğinden yoksun bırakılmış çocuklara Devlet tarafından yeniden kimlik oluşturulmasını düzenler. Hüküm kimliğin üç özelliğini tanımaktadır. Bunlar tabiiyet, isim ve aile bağlarıdır.

Türkiye aynı zamanda Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi; Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesine de taraf olmuştur.

Türk Vatandaşlığı Kanununa göre çocuklar, çifte vatandaşlık hakkına sahiptir. (md. 25) Ana babadan sadece biri Türk ise çocukların hem ananın hem de babanın uyruğunu elde etmesinde Türk Vatandaşlığı Kanunu çerçevesinde hukukî bir engel bulunmamaktadır.

Türk Medeni Kanunu evlât edinme, babalık ve tanıma halleri gibi farklı durumlarda çocuğa isim verilmesine aynı zamanda da isim değişikliğine ilişkin usul ve esasları, çocukla ilişki kurma hakkına sahip kişileri düzenlemektedir. Türk Ceza Kanunu ise kişisel verilerin kaydı ile ilgili hukuka aykırı filleri belirlemekte ve bunları suç olarak düzenlemektedir.

Ancak çocuğun kimliğinin korunması kapsamında büyük önem taşıyan kültür, din ve dil gibi kültürel unsurlar bakımından mevzuatın Sözleşme ile uyumunu sağlanması bağlamında yapılması gerekenlere ilişkin öneriler bu Raporun 28. maddesinde yer almaktadır.

Ayrıca, çocukların kimlikleri ile ilgili olarak tutulan kendileri ile ilgili dosyaları görebilme hakkı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir.

9. Madde: Ana-Baba ile Birlikte Yaşama ve Ana-Babadan Ayrılma

Sözleşmenin 9. maddesi, çocuğun yararı gerektirmedikçe ana-babasından onların rızası alınmadan ayrılmama hakkını düzenlemektedir. Bu hak Devletlere, çocuğun ana-babasından kendi yararı gerektirmedikçe ayrılmasını önlemek için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü vermektedir. Ana-babadan ayrılma çocuğun yararı gerektirdiği zaman ve onların rızası alınmak suretiyle gerçekleştirilmelidir. Bir diğer önemli kriter, çocuğu yüksek yararı gerekçesiyle ana-babasından ayrılması gerektiği durumlarda, yürütülen bütün işlemlerin adil yargılanma prensiplerine uygun olmasıdır. Ayrılık kararları, yetkili makamlar tarafından yürürlükte olan yasa ve usullere göre alınmalıdır. Bu kararlara karşı temyiz yolu açık olmalı ve taraflara sürece katılıp, görüşlerini belirtme olanağı tanınmalıdır.

18

Annenin ve çocukların korunması, aile planlamasının öğretimi ve uygulanmasının sağlanması görevleri; Anayasanın 41. maddesi ile Devlete yüklenmektedir. Medeni Kanun, anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiye müdahalenin koşullarını düzenlemektedir. Çocuğun anne-babasından ayrılması ancak çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesinin tehlikede bulunması veya çocuk manen terk edilmiş olması halinde söz konusu olacaktır ve bunun için hâkim tarafından bir karar verilmiş olması gerekmektedir. Gerek çocuğun aile yanında korunması için alınması gereken tedbirler, gerekse çocuğun ailesi dışında korunması gerektiği durumlarda alınması gereken tedbirler Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Yönetmeliklerinde düzenlenmektedir.

Türkiye konu ile ilgili Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesine, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşmesine taraf olmuş ve Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunu kabul ederek yürürlüğe sokmuştur.

Anayasanın 41. Maddesi, aileyi çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda destekleme yükümlülüğü içerecek ve çocuğun yararı gerektirmedikçe ailesinden ayrılmaması ilkesini açıkça yansıtabilecek biçimde değiştirilmelidir.

Mevzuatta, çocuğun ailesi yanında desteklenmesi veya aileden uzaklaştırılarak korunması gibi hallerde kararın gözden geçirilme sıklığı, ailenin ve çocuğun bu sürece katılımı gibi konulardaki düzenlemeler bakımından bazı eksiklikler bulunmaktadır. Bunların başında, çocuğun kurum bakımına alınması kararlarına neden olan koşullar gelmektedir. Ailenin yoksulluğu sebebiyle kurum bakımına alınma; ana ve/veya babanın mevsimlik işçi olması, çocuğun yatılı okulda okuması ve benzeri ayrılık halleri

bu madde kapsamında incelenmesi gereken durumlardır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu mevzuatı ve Medeni Kanunda yapılacak ek ile çocuğun ana-babasından ayrılma sebepleri çocuğun yararı ilkesi ve ana babası ile birlikte yaşama hakkı ile uyumlu biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca Devletin, çocuğun ana-babası yanında korunabilmesi için, gerekli sosyo-ekonomik tedbirleri alma yükümlülüğü açıkça düzenlenmelidir.

Ayrılık, velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesine ilişkin davalarda, çocuğun rızasının alınması ilkesi açıkça düzenlenmeli ve çocuğun ayrı bir salonda uzman eşliğinde dinlenmesi, çocuğa ayrı bir temsilci atanması gibi Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesinde düzenlenen çocuğun yararını koruyacak özel yargılama usulleri benimsenmelidir.

Hükümlü yetişkinlerin çocukları ile kişisel ilişkilerinin mahkeme kararı ile belirlenmesi konusunda ayrıntılı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda, özellikle üç veya altı yaşını doldurduğu için kurum bakımına gönderilen çocuklar ile hükümlü annelerinin kişisel ilişkilerinin mahkemeye düzenlenmesi için, kurum idaresine mahkemeye başvuru hak ve sorumluluğu verilmelidir. Aynı zamanda anne için tanınan bu hak baba için de düzenlenmelidir.

Aile mahkemesi, çocuk mahkemesi gibi özel mahkemelerin kanunlarında çocuklar için öngörülen sosyal çalışma görevlisi desteğinin tam olarak yerine getirilebilmesi için, hem bu Kanunlarda hem de Bütçe Kanununda personel ve kaynak için özel düzenlemeler yapılmalıdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Belediyeler Kanununda değişiklik yapılarak gerek yerel gerekse merkezi yönetim için, belli bir nüfus esas alınmak şartı ile kadın sığınma evleri ve çocuk koruma merkezleri açılması zorunluluğu getirilmelidir.

10. Madde: Ailelerin Birleşmesi Amacıyla Ülkelere Giriş ve Çıkış

Sözleşmenin 10. maddesi, kendileri ya da ana-babaları belirli bir ülkeye girme ya da bu ülkeden ayrılma durumunda olan çocukların "ailenin yeniden birleşmesi haklarıyla ilgilidir. Bu madde uyarınca Taraf Devletler ailelerin yeniden birleşmesi olayına "olumlu, insancıl ve süratli biçimde" yaklaşacaklar, farklı Devletlerde yaşayan ana-babaların ve çocukların birbirlerini ziyaret etmelerine imkan tanıyacaklardır. Madde, çocukların ya da ana-babalarının ailenin birleşmesi amacıyla "ülkede kalma" haklarını doğrudan ele almaktadır. Bu madde, özellikle göçmen işçiler ve mülteciler düşünülerek kaleme alınmıştır.

20

Türkiye; Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesine, Uluslararası Çocuk Kaçırma Eylemlerinin Hukuki Yönleriyle İlgili Lahey Sözleşmesine, Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesine taraf olmuştur.

Konu ile ilgili temel düzenlemeler, Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ve Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanunda yer almaktadır.

Mevzuat göçmen işçiler bakımından Sözleşme ile uyumlu, mülteciler bakımından ise yetersizdir. Mülteci çocukların aileleri ile birleşmesi konusunda yasal düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu konuda 22. madde ile ilgili değerlendirmelere bakılmalıdır.

11. Madde: Çocukların Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılması ve Geri Döndürülmemesi

Taraf Devletler, 11. madde uyarınca çocukların yasadışı yollardan ülke dışına çıkarılmasını ve alıkonmasını önlemek ve bu çocukları getirmek, kendi yetki alanlarına yasadışı yollardan getirilmiş çocukları iade etmek zorundadır. 11. maddede -açık şekilde ifade edilmemekle birlikte-, çocukların ana babaları veya akrabaları vb. tarafından yasal olmayan yollarla, maddî çıkar elde etmek amacı gütmeksizin ülke dışına çıkarılmalarını düzenlemektedir.

11. madde, bu maddede yer alan önlemlerin hayata geçirilmesi için iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılması ya da mevcut anlaşmalara taraf olunması gerekliliğini dile getirmektedir.

Türkiye'nin 11. madde ile ilgili onayladığı başlıca sözleşmeler şunlardır; Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşme; Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol; Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Dair Protokol; Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi.

Ayrıca, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşmenin uygulanmasını sağlamaya yönelik usul ve esasları düzenlemek için, 4 Aralık 2007 tarihinde Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir.

Türk Ceza Kanununun 234. maddesinde çocuğun kaçırılmasına ve alıkonulması suç olarak düzenlenmektedir. Yine Ceza Kanununun 79. maddesinde göçmen kaçakçılığı ve 80. maddesinde insan ticaretine ilişkin yaptırımlar düzenlenmektedir.

Sözleşmenin 11. maddesi ile uyumun sağlanması için, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesine konulan çekince kaldırılmalı ve çocuğun iadesi sebebiyle doğan masrafların Devlet tarafından karşılanması esası benimsenmelidir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, tüm çocukları korur ve yaş sınır koymazken, çocuk on altı yaşına geldiğinde Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşmenin uygulama alanından çıkmaktadır. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanun ve Ceza

Kanununun 234. maddesi de on altı yaşını bitirmemiş çocuğun kaçırılması ve alıkonulmasını yaptırıma bağlamaktadır.

Çocukların yasa dışı yollardan başka yerlere götürülmelerine karşı, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanunda mahkemece, talep üzerine veya resen iade ya da şahsî ilişki kurulması işlemleri sonuçlanıncaya kadar çocuğun yerinin takibi için, belirtilen geçici tedbirlerden birine ya da birden fazlasına karar verilebileceğine hükümlenmektedir (md. 24). Geçici tedbirler, Kanunda çocuğun yurt dışına çıkışının geçici olarak durdurulması, çocuk adına pasaport alınması veya yenilenmesi işlemlerinin durdurulması, çocuğun okul, muhtarlık veya nüfus kayıtlarının alınması veya değiştirilmesi işlemlerinin durdurulması, pasaport veya kimlik kayıtlarına dava süresince el konulması, çocuğun tayin edilen sürelerde yetkili makamlarca kontrol edilmesi ve bu maksatla öngörülen diğer her türlü tedbirler olarak sayılmıştır. Bu düzenleme ile Taraf Devletlerden beklenen etkili önlem yükümlülüğü yasalar bağlamında yerine getirilmiş olmaktadır. Ancak yasal düzenlemeler Sözleşmeye uyumun sağlanması açısından tek başına yeterli değildir.

Aynı zamanda çocuğun yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılmasının engellenmesine, bulunmasına, korunmasına ve geri döndürülmesine ilişkin ilgili birimler arasında işbirliği yoksa sağlanmalı, varsa bu işbirliğinin aksayan yönleri olup olmadığı denetlenmeli, yasal düzenlemelerin uygulanabilir olup olmadığı belirlenmeli, eksikler (sorumlu birimlerin belirsiz olması, kurumsal yetersizlik, bütçe yetersizliği gibi) ortadan kaldırılmalıdır. Uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle çocuklar sahip oldukları haklara erişemiyorlarsa, Sözleşmeye uyumdan bahsetmek mümkün olamayacaktır.

Türkiye'nin 1996 tarihli Lahey Sözleşmesine halen taraf olmamış olması, 1980 tarihli Lahey Sözleşmesindeki çekincenin kaldırılmamış olması ile Ceza Kanunu ve özellikle de yakın bir tarihte yürürlüğe girmiş olan Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanunda yaş sınırının halen on altı olması Sözleşmeyle kısmen uyum sağlanmış olduğunu göstermektedir. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanunda ve Ceza Kanununda on altı yaş sınırı kaldırılmalı ve kanunlar Sözleşmeye uygun şekilde tüm çocukları kapsayacak şekilde değiştirilmelidir.

12. Madde: Çocuğun Görüşlerine Saygı

12. maddenin ilk paragrafı, sözleşmenin uygulanması ve diğer maddelerin yorumlanması bakımından önem taşımaktadır. Bu paragrafta Devletlerden, belirli bir görüş oluşturma yeteneğine sahip her çocuğun, kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etmesini güvence altına almaları istenmektedir. İkinci paragrafta ise kendisini ilgilendiren herhangi bir adli veya idari kovuşturmada sesini duyurması için fırsat tanınması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, özellikle bu hakkın uygulanmasını güvence altına almak üzere hazırlanmıştır.

Medeni Kanunun 339. maddesinde ana ve babanın, velayet hakkını kullanılırken, çocuğun olgunluk düzeyini dikkate alarak ona yaşamını düzenleme hakkı tanımları hükme bağlanmıştır. Çocuğun görüşünün alınması ilkesi Çocuk Koruma Kanununda düzenlenmektedir.

Velayet davalarında, kişisel ilişkinin kurulmasına yönelik davalarda, vesayet altındaki çocuğun evlat edinilmesi işlemlerinde, çocuğun mallarına ilişkin tasarruf yetkisine ilişkin düzenlemelerde çocuğun görüşünün alınması ilkesi özel olarak düzenlenmelidir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 231. maddesi hâkime takdir yetkisi tanımakta ve on altı yaşından küçük çocuğun kendisi yerine, veli veya vasinin dinlenebileceğini öngörmektedir. Öncelikle maddedeki yaş sınırı Sözleşme ile örtüşmemektedir. Veli veya vasinin dinlenmesi halinde, çocuğun görüşünün alınmasına gerek kalmaması Sözleşmeye uygun değildir. Bu düzenleme, olgunluğu ölçüsünde bütün çocukların görüşlerinin alınması ilkesini hayata geçirecek biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda çocukların tanık olarak dinlenmesine ilişkin özel usuller öngörülmelidir.

Çeza Muhakemesinde ise tanık çocuklar bakımından, tekrar dinlemeyi önlemek üzere kayıt prensibinin ve çocuğun yanında uzman bulundurma ilkesinin benimsenmiş olması sözleşme ile uyumludur.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde yer alan çocuğun ve ailesinin bilgilendirilmek suretiyle kararlara katılımı ilkesinin hayata geçirilebilmesi için bütün yaptırımların veya tedbirlerin uygulanması öncesinde çocuğun karara katılımını sağlamak üzere özel usullerin düzenlenmesi gereklidir.

Çocukların yerel yönetimlerin çalışmaları hakkında bilgi edinebilmesi ve kararlara katılabilmesi için de özel usullerin düzenlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

13. Madde: Çocuğun Görüşlerini İfade Etme Hakkı

Sözleşme, çocukların ifade özgürlüğünden tam olarak yararlanabilecek konumda olduklarını ifade etmektedir. 13. maddenin ilk fıkrası, çocuğun görüşlerini ifade etme özgürlüğünü ortaya koymakta, ikinci fıkrası ise çocuğun bu hakkını kullanmasına getirilebilecek kısıtlamaları sınırlandırmaktadır. Devletlerden bu hakları özel olarak çocuklar için yasalarda tanımları ve bu hakların fiilen uygulanması ve ifade özgürlüğünü engelleyecek tutumlarla mücadele için gerekli güvenceleri belirlemeleri istenmektedir. İfade özgürlüğüne ilişkin düzenlemenin aile, kurum bakımı, okul, çocuk adaleti kurumları, toplum ve medyayı kapsayacak biçimde yapılması gerekmektedir.

24

Türk mevzuatında ifade özgürlüğü öncelikle Anayasada temel bir hak ve özgürlük olarak tanımlanmış, sonrasında bu özgürlüğün hangi amaçla nasıl sınırlandırılacağı düzenlenmiştir. Düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyeti, Türk Anayasasının 26. maddesi ile güvence altına alınmış bir haktır. Ayrıca Anayasanın 27. maddesinde yer alan bilim ve sanat hürriyeti ile 28. ile 32. madde arasında düzenlenen basın ve yayımla ilgili düzenlemeler de ifade özgürlüğü ile bağlantılı hükümlerdir.

Bunun yanı sıra, Türk Ceza Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Basın Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun ve Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik de konu ile ilgili düzenlemeler içermektedir.

Türkiye, konu ile ilgili BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olmuştur.

Türkiye’de bu hakkın çocuklara özel bir düzenlemesi yoktur. Mevcut politika ve uygulamaların da çocuğun ifade özgürlüğünü aktif biçimde teşvik ettiğini söyleyebilmek zordur. Devletin, çocuğun medyaya erişimini teşvik ve güven altına alan özel önlemleri yoktur. Ayrıca çocukların ifade özgürlüklerinin ihlali halinde şikâyetlerini dikkate alıp, sonuçlandıracak düzenlemeler de mevcut değildir. Bu nedenle çocuğun ifade özgürlüğüne ilişkin yasal düzenlemelerin, BM’nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine uygun olduğundan bahsedebilmek mümkün değildir.

Anayasada veya çocuk haklarını düzenlemek üzere ihdas edilecek yeni bir kanunda çocuğun ifade özgürlüğüne açıkça ve ayrıca yer verilmeli, bu özgürlüğü kullanabilmesi için elverişli yollar öngörülmesi, bu hakkın kısıtlanması durumunda çocukların kolaylıkla başvurabilecekleri bir şikâyet mekanizması oluşturulmalıdır.

14. Madde: Çocuğun Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü

14. madde iki temel özgürlüğü düzenlemektedir. Bunlardan ilki düşünce, ikincisi ise din ve vicdan özgürlüğüdür. Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde "herkes" için tanınan din ve vicdan özgürlüğünün yanı sıra, BM'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi de çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne vurgu yapmakta ve ana-babanın yönlendirmesinin çocuğun gelişen yetenekleriyle uyumlu olması gerektiğine işaret etmektedir. Burada ana-babaya tanınan bir özgürlükten değil, ana-babaların hak ve yükümlülüklerinden bahsedilmektedir. Sözleşmenin 14. maddesinin üçüncü fıkrası ise çocuğun kendi dinini ve inançlarını ifade etme özgürlüğüne getirilen çok az sayıdaki sınırlamaları düzenlemektedir.

Taraf Devletlerden, düşünce, din ve vicdan özgürlüğünün çocuklar için özel olarak yasalarda yer almasını sağlamaları beklenmektedir. 14. madde çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi itibarıyla, böyle bir karar ve tercihte bulunabilecek duruma gelir gelmez kendi tercihleri doğrultusunda bir din ve inanç seçme özgürlüğünü de içermektedir.

Türkiye, din ve vicdan özgürlüğünün düzenlendiği uluslararası sözleşmelerden, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine de taraf olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin 1923 yılında imzaladığı Lozan Anlaşmasında da din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır.

Din ve vicdan özgürlüğü, "herkes" için Anayasanın 24. maddesinde güvence altına alınmıştır. Türk Ceza Kanununun 115 ve 125. maddelerinde inanç, düşünce ve kanaat özgürlüğünü ihlal edici nitelikteki eylemlere ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Türk Medeni Kanununun 341. maddesi, çocuğun dinî eğitimini belirleme hakkına sahip ana-babanın yetkileri ile ergin kişinin dinini özgürce seçme hakkı düzenlenmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu, Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun din eğitimi ile ilgili alanlarda; Nüfus Hizmetleri Kanunu ise kimlik ile ilgili alanlarda din ve vicdan özgürlüğünü ilgilendiren düzenlemeler içermektedir. Ceza infaz kurumlarında din ve vicdan özgürlüğünün kullanılması Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda düzenlenmektedir.

Türk Kanunlarında çocukların dinlerini belirleyebilme özgürlüğünü güvence altına alan açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

Çocuğun kendi dinini belirleyebilmesine ilişkin olarak Medeni Kanunda değişiklik yapılmalı ve çocukların dinlerini özgürce belirleyebilme hakları güvence altına alınmalıdır. Ayrıca hakkın kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusunda anne-babanın yükümlülükleri de hem Medeni Kanunda hem de Anayasada Sözleşme ile uyumlu biçimde düzenlenmelidir.

Zorunlu din dersi uygulaması din ve vicdan özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır. Benzer bir biçimde dersten muaf olabilmek için çocuğun din veya mezhebinin açıklanmak durumunda kalması da, muafiyet hükmünün yeterli ve uygun bir tedbir olmadığı anlamına gelmektedir. Din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinin din ve vicdan özgürlüğüne uygun biçimde, tüm dinlerin öğretilmesi ve öğrencilerde bütün dinlere saygı anlayışını geliştirmesine olanak verecek biçimde tasarlanmasını ve derse katılım konusunda da öğrencilerin bu derse girmeye veya bu konuda tercihini açıklamaya zorlanmayacakları bir usul benimsenmesini sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

Kuran kurslarına katılma konusunda; çocukların yeterli olgunluk düzeyine erişmiş olmaları ve bu kararı kendilerinin vermeleri prensibi benimsenmelidir.

Nüfus kimlik belgelerinden din hanesi çıkarılmalı ve kişilerin din ve inançlarını açıklamak zorunda kalmamaları yasal güvence altına alınmalıdır.

Vicdanî ret hakkı düzenlemeli ve askerlik dersleri de bu kapsamda seçimlik hale getirilmelidir.

Özürlüler ile ilgili mevzuatta, din ve vicdan özgürlüklerini kullanabilmeleri için ihtiyaç duyacakları özel düzenlemelere ilişkin hükümler yer almalıdır.

15. Madde: Çocuğun Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı

15. madde düzenlemesinde yer alan dernek kurma ve toplanma hakkı uluslararası insan hakları hukukunda yer alan örgütlenme ve toplanma özgürlüğü başlığına denk düşmektedir. Bu haklar, Devletlere hem engellememe, müdahale etmeme ve karışmama anlamına gelen negatif yükümlülükler; hem de bu hakların kullanılmasını güvence altına almak bakımından pozitif edim yükümlülükleri getirmektedir. Bu yükümlülük, hem gerekli yasal ve idarî düzenlemelerin yapılmasını, hem de söz konusu hakları kullanacak kişilerin güvenliğinin sağlanmasını içermektedir.

Türkiye bu konu ile ilgili Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olmuştur.

Anayasanın 33. ve 34. maddeleri, dernek kurma, üye olma, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılım haklarını düzenlemektedir. Ayrıca Türk Medeni Kanunu, Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliğinde çocukların dernek kurma ve derneklere üye olmalarına ilişkin esasları düzenlemektedir. Sendikalar Kanunu'nu ise çocukların sendikalara üye olmaları ile ilgili esasları düzenlemektedir. Siyasi Partiler Kanununa göre parti kurucusu veya üyesi olabilmek için, 18 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ise toplantı ve gösteri düzenlemeye ilişkin kuralları içermektedir. Türk Ceza Kanunu ise örgütlenme özgürlüğünü ihlal eden davranışları suç olarak düzenlemektedir.

Medeni Kanunun örgütlenme hakkını, dernekler bakımından on sekiz yaşından büyüklerle sınırlaması Sözleşmenin 15. maddesine aykırı; hiç kimsenin bir derneğe üye olmaya ve hiçbir derneğin de bir kimseyi üye kabul etmeye zorlanamayacağına ilişkin düzenlemesi ise Sözleşmenin 15. maddesi ile uyumludur.

Dernekler Kanununun, çocukların dernek üyeliğini veli iznine bağlaması; çocukların derneklere üye olabilmelerini sadece çocuk dernekleri ile sınırlaması; çocuk derneklerinin faaliyet alanlarını da belli konularla sınırlaması, Sözleşmenin 15. maddesi ile uyumlu değildir. Dernekler ile ilgili kuruluş ve işleyiş dair esas ve usulleri belirleyen Dernekler Yönetmeliğinin benimsediği kapsamlı ve bürokratik usul, çocuk derneklerinin kuruluş ve işleyişini çocuklar bakımından neredeyse uygulanamaz hale getirecek niteliktedir. Usulün çocuklar bakımından basitleştirilmesi gerekmektedir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda çocukların bu haklarını kullanabilmelerine yönelik yasal değişiklik yapılması gerekmektedir.

Sendika üyeliği ile ilgili düzenlemeler, çocukların çalışma hayatına katılım yaşları ile uyumlu hale getirilmelidir.

Siyasi Partiler Kanununun, çocukların üyeliğini engelleyen düzenlemeleri, Komite yorumları doğrultusunda değiştirilmeli ve Sözleşme ile uyumunu sağlayıcı düzenlemeler yapılırken; oy verme yaşı, çocuğun görüşünü ifade etme hakkı, baskı ve yönlendirmelerden korunma mekanizmaları gibi ilgili bütün konular birlikte ele alınmalıdır.

16. Madde: Çocuğun Özel Yaşamına Saygı Hakkı

Bu madde ile çocuğun özel yaşantısına, ailesine, konutuna ya da iletişimine, onur ve saygınlığına yapılabilecek keyfi veya yasa dışı müdahalelere karşı korunması düzenlenmektedir. 16. madde ayırım gözetmeksizin bütün çocuklar için geçerlidir. Çocuğun içinde yaşadığı fiziksel ortam, ilişkilerin ve başkalarıyla kurduğu iletişimin özel oluşu; başkalarından saklı tutulmak koşuluyla özel bilgi ve danışmanlık alma hakkı; çocuk hakkında tutulan kayıt ve dosyalara erişimin sınırlı tutulması ve benzeri konular da bu kapsam dahilindedir. Çocuklara bekâret testi yapma, çocuğun dinini kimlik belgesinde belirtme, koruyucu aile yanına yerleştirilmeleri ya da evlât edinilmeleri söz konusu olduğunda gereken işlemler için, çocukların fotoğraflarının kullanılması ve ayrıntılı özelliklerinin açıklanması, ceza yasasını ihlal etmekle suçlanan çocukların afişe edilmesi gibi uygulamalar, özel yaşamın korunması hakkı ihlâli olarak ele alınmaktadır. Kurumlarda, özellikle tutukevlerinde ve çocuk yurtlarında bulunan çocuklar için, özel alan dahil olmak üzere çeşitli alanların, tuvaletlerin ve banyoların düzenlenişi ile ilgili standartlar da bu hakkın kapsamı içerisinde ele alınmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 20. maddesinde özel hayatın gizliliği ve korunması, 21. maddesinde konut dokunulmazlığı, 22. maddesinde haberleşme özgürlüğü, herkes için temel bir hak ve özgürlük olarak düzenlenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni-Nakdi Yardım Yönetmeliği, Çocuk Yuvaları Yönetmeliği çocuklarla ilgili bilgilerin kaydı ve gizlilikle ilgili düzenlemeler içermektedir.

Çocuk Koruma Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Kaçakçılık Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve bu kanunlara dayalı yönetmelikler soruşturmalarda gizlilik ilkesi ve özel hayata müdahaleyi gerektiren delil toplama işlemleri ile ilgili düzenlemeler içermektedir. Basın Kanunu ve Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun da konu ile ilgili iç hukuk düzenlemelerindedir.

Türk Ceza Kanunu, hukuka uygun, kanunî bir düzenleme olmaksızın haberleşmenin ve özel hayatın gizliliğinin ihlâl edilmesini suç olarak düzenlemektedir.

İç hukukta Sözleşme ile uyumun sağlanabilmesi için çocukların özel yaşamına, ailesine, konutuna, iletişimine yönelik haksız ve keyfi müdahalelerden korunma hakkının ve ana-babasının rızasını

almadan hukukî veya tıbbî konularda özel danışmanlık hizmeti alma hakkının kanunlarda (özellikle eğitim, sağlık, sosyal hizmet, özgürlüğün kısıtlanması ile ilgili kanunlarda) özel olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme çocuğa, hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dahil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme, Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelikte, korunma ihtiyacının tespiti, bu kararın alınması ve sonrasında tutulacak kayıtlara çocuğun ulaşma hakkı, bunun usulü, buradaki bilgilere itiraz hakkı ve usulü konusunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Korunma ihtiyacının tespiti, bu kararın alınması ve sonrasında tutulacak kayıtlara çocuğun ulaşma hakkı, bunun usulü, buradaki bilgilere itiraz hakkı ve usulü konusunda özel bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Çocukların yasal temsilcileri olmaksızın kendi başlarına hukuk davası açmaları, yürütmeleri veya şikâyete tabi suçlarda savcıya soruşturmayı başlatacak şikâyet dilekçesini verebilmeleri konusunda açık yasal düzenlemeler bulunmalıdır.

Çocuğun bakım ya da gözetim amaçlı bir kurumda bulunması halinde, çocuğun özel yaşamına saygı duyulmasını teminat altına alan yasal düzenlemeler de mevcut değildir. Okul, koruma amaçlı kurumlar veya özgürlüğün kısıtlandığı bütün kurumların mevzuatında, çocuğun özel yaşamına saygı duyulmasını teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını içerecek nitelikte olmalıdır.

Basın Kanununda yer alan ilkeler, kurumlara ilişkin yapılan haberleri ya da çocuk istismarı veya aile sorunlarına ilişkin haberleri de kapsayacak biçimde genişletilmeli, basın–yayın organlarında çocuğun özel yaşamına saygı gösterilmesini sağlamak için yapılacak düzenleme bütün bu konuları içerecek biçimde olmalıdır.

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infaz edildiği kurumlarda uygulanacak kurallar belirlenirken de, özel hayata müdahale ve iletişimin denetlenmesini öngören düzenlemelerin çocukların aileleri ve dış dünya ile ilişki kurma ihtiyaç ve hakları dikkate alınarak, kısıtlamayı önleyecek güvenceler ile özellikle de çocuğun yararının bunu gerektirmesi haline öncelik verilerek düzenlenmesi gerekmektedir.

17. Madde: Çocuğun Gerek Duyduğu Bilgilere Erişimi

17. madde, kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki etkilerine odaklanmakta ve özellikle çocuğun ifade özgürlüğü ile ilgili beş özel stratejiyi belirlemekte ve Devletlere bu maddede sayılan beş adımın atılması önermektedir: medyanın, çocuklara yarar sağlayacak olumlu ve eğitimin amaçlarına uygun bilgiler yayınlamaya teşvik edilmesi; bilgi ve belgeye ulaşma konusunda uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi; çocuk kitaplarının üretiminin teşviki; kitle iletişim araçlarında azınlık gruplarına mensup çocukların dil ihtiyaçlarına özen gösterilmesi konusunda medyanın desteklenmesi; yayın organlarının çocuğun esenliğine zarar verici nitelikteki bilgi ve belgelerden çocuğu koruma konusunda teşvik edilmesi.

30

Türkiye Sözleşmeyi imzası sırasındaki çekince bildiriminde, Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini Anayasa ve Lozan Antlaşmasının ifade ve ruhuna uygun olarak yorumlayıp, uygulama hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiştir.

Konu ile ilgili temel düzenlemeler; Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, Basın Kanunu, İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda yer almaktadır.

Çocuk yayınlarının çocuk sağlığına ve gelişimine uygun olarak düzenlenmesi ve geliştirilmesi için, özellikle çocuk programları ve kitaplarının yayını ve teşvik edilmesi ile ilgili kapsamlı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Aynı zamanda Devletin kitle iletişim araçlarının teşvik etmesine yönelik yapması gerekenlerin de mevzuat ile düzenlenmesi düşünülmelidir. Kitle iletişim araçlarına ilişkin yasal düzenlemelerde medyanın çocuk haklarının tanıtılması ve korunmasındaki rolü açıkça tarif edilmeli ve bu rol gereğince üstlenmesi gereken sorumluluklar gösterilmelidir. "Basın organlarının çocuk haklarının korunması ve tanıtılmasındaki rol ve sorumluluğu" başlığı altında özellikle aşağıdaki konuları içerecek bir düzenleme yapılmalıdır:

- Ülkede bulunan bütün çocukların toplumsal, ruhsal ve ahlaksal esenliğini, bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeyi hedefleyenler başta olmak üzere, çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve yayınlara erişim hakkı,
- Kitle iletişim araçlarının, çocuklar açısından sosyal ve kültürel anlamda yararlı olacak ve çocuğun insan hak ve özgürlüklerine, ailesine, yaşadığı ülkenin ulusal değerlerine, kendisinden farklı uygarlıkların

ulusal değerlerine, doğal çevreye saygısını geliştirici, özgür bir toplumda sorumlu bir yaşam için hazırlanmasını sağlayıcı biçimde yayın yapma sorumluluğu,

c. Kitle iletişim araçlarının, özürsüz insanlara yönelik olumlu bir imge sunulması, halklar arasında anlayış ve dostluk, cinsiyetler arası eşitlik, suça sürüklenen çocukların olumlu biçimde toplumsallaştırılması anlayışlarının geliştirilmesi, Sözleşmenin yetişkin ve çocuklara tanıtılması, sağlık ve eğitim alanlarında ilerlemelere katkıda bulunma sorumluluğu.

Aynı zamanda bu madde kapsamında çocuğun bilgi ve belgeleri edinme hakkını kullanması için başvuru yolları da gösterilmelidir.

Basın Kanununun 21. maddesi suç işlediği iddia edilen veya mağdur çocuğun kimliğinin açıklanmasını yasaklamakta ise de çocuklarla ilgili olumsuz önyargıların oluşmasına neden olacak nitelikte yayın yapılması gibi, çocuklara zarar verici yayınlara ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Basın Kanunundaki hükmün kapsamı, çocuklar için tam bir koruma sağlayacak biçimde genişletilmelidir.

Çocukların esenliklerine zarar verici nitelikteki olan ve internet aracılığı ile işlenebilen suçlar yeniden düzenlenmelidir. Aynı zamanda da, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 34. maddesinde olduğu gibi, cezalara ilişkin düzenlemeler caydırıcı nitelikte olmalıdır.

18. Madde: Ana-Babaların, Devletin Yardımıyla Yerine Getirecekleri Ortak Sorumluluklar

Sözleşmenin 18. maddesi, çocuğun ana-babası ile Devlet arasındaki sorumluluk dağılımını konu almaktadır. Ana-babaya sorumluluklarını yerine getirirken ve hatta sorumluluklarını yerine getiremeyen ya da getirmeyen ana-babalara sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için, Devletin yardım yükümlülüğünü düzenlemektedir.

Ana-baba ile çocuk arasındaki ilişkiler esas olarak Medeni Kanunda düzenlenmiştir. Anayasanın 41. maddesi ve Medeni Kanuna göre; anne-baba çocuğun yetiştirilmesi sorumluluğunu ortak taşırlar ve her ikisi de çocuğun yetiştirilmesine aktif olarak katılıma yükümlülüğüne sahiptir. Anayasanın 41. maddesi Devletin aile ve çocukların korunması sorumluluğunu düzenler. Bu hüküm sadece ihtiyacı olanlar bakımından değil, bütün ailelere yönelik olarak Devletin yükümlülüğünü düzenlemektedir. Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ve Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Devletin bu yükümlülüğünü yerine getirmek üzere sunması gereken hizmetlere ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Ayrıca İş Kanunu, Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmeliği çalışan annelerin desteklenmesine yönelik hükümler içermektedir.

Devletin ana-babaya yardım etme sorumluluğu bakımından Anayasada bir genel düzenleme olmakla birlikte, bu hüküm çocuğun yetiştirilmesinde ve geliştirilmesinde ana-babanın sorumluluğuna saygı ve ana-babayı, bu sorumluluğu yerine getirirken destekleme yükümlülüğü perspektifini taşımamaktadır. Anayasada yapılacak bir değişiklik ile hem ana-babanın hem de Devletin çocuk yetiştirilmesinde ortak sorumluluklarının bulunduğu temel ilke olarak benimsenmelidir. Bu ilkenin hayata geçirilebilmesi için, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlere ilişkin düzenleme yapan kanun ve yönetmeliklerde, ana-baba veya çocuğu bakım yükümlülüğü bulunan kimselerin desteklenmesine yönelik hizmetlerin sunulmasında nüfus esaslı bir yapılanma prensibi benimsenmelidir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda, çocukların ailesi ile birlikte yaşama hakkı ve ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirirken desteklenme hakkı, özel olarak düzenlenmeli ve Kanun bu haklar perspektifi ile değiştirilmelidir.

Devletin 18. madde ile üstlendiği sorumluluğu yerine getirebilmesi için, mevzuatta kapsamlı düzenlemeler yapılması gerekmektedir;

1. Aile Danışma Merkezlerinin ve Toplum Merkezlerinin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir standart geliştirilmeli ve bu standart yasada yer almalıdır.
2. Aile içi iletişim problemlerinin çözümünde başvurulacak psikolojik danışmanlık hizmetlerinin bu ihtiyacı duyan herkesin kolayca erişebileceği biçiminde sunulmasını sağlamak üzere ruh sağlığı hizmetlerine ilişkin yasal düzenleme yapılmalıdır.
3. Ana-babanın eğitim almaya ve gerektiğinde rehberlik hizmetlerinden yararlanmaya zorlanmalarını sağlayıcı uygun yasal önlemler alınmalıdır.
4. Çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden yararlanma hakkını sağlamak; çocukların kreşlerden, ana okullarından yararlanabilmesi için, uygun koşulları oluşturmak üzere işverenler, yerel ve merkezi yönetimler için sorumluluklar yasa ile düzenlenmelidir.
5. Ana-babaların; çocuklarının yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla malî destek, konut yardımı, çocuk bakımı donanımı, gündüz bakım ve dinlenme bakımından konularındaki yararlanma hakları yasa ile düzenlenmelidir. Bu düzenleme “yardım” esasına değil, “hak” esasına dayalı olarak yapılmalı ve herkes için bu hak geçerli olmalıdır. Bu düzenleme, tavsiye ve danışmanlık alma, babalara babalık izni, evlât edinen ana-babaya izin, çocukların hastalanması durumunda işyerinden izin alma haklarını da içermelidir.
6. İş Kanununda değişiklik yapılarak, erkek işçiler için babalık izni ve çocuk bakım yurtlarına kadın işçiler ile eşit koşullarda çocuklarını getirme hakkı tanınmalıdır.

18. Madde
Ana-Babaların,
Devletin Yardımıyla
Yerine Getirecekleri
Ortak
Sorumluluklar

19. Madde: Çocuğun Her Türü Şiddete Karşı Korunma Hakkı

19. madde, çocukların ana-babalarının ya da başkalarının bakımında iken maruz kalabilecekleri her türlü istismar ve kötü muameleden korunmalarını öngörmektedir. Bu madde, çocuğun bakım altında bulunduğu her yeri ve burada karşılaşılabileceği her türlü şiddeti kapsamaktadır. Maddede çocuğun korunması için alınması gereken önlemler ayrıntılı şekilde sayılmakla kalmamış, bu önlemlerin içeriği ve usulleri de belirtmiştir. Devletler yasal, idarî, sosyal ve eğitsel nitelikteki bütün önlemlerin alınmasını sağlamakla yükümlüdür.

34

Türk Medeni Kanunu, Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Kanunun uygulanmasına dair Yönetmelik, çocukların aile içi şiddetten korunması için alınabilecek tedbirleri düzenlerken, Türk Ceza Kanunu suç teşkil eden eylemleri belirlemektedir. Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu başvuru ve bildirim mükellefiyetini düzenlemektedir.

İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük bu kurumlarda çalışanlar ile ilgili davranış kurallarını düzenlemektedir. Çocuklara ceza uygulanmasını açıkça yasaklayan tek düzenleme Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde yer almaktadır.

Çocukların buldukları bütün ortamlar bakımından, doğrudan çocuklara yönelik fiziksel ceza uygulanmasını ya da çocuklara yönelik fiziksel, cinsel ve duygusal istismar teşkil edecek eylemleri yasaklayan özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde olduğu gibi açık ve özel bir düzenleme ile ev, okul, sosyal hizmet kuruluşları veya özgürlüğün kısıtlandığı kurumlarda, çocuklara karşı fiziksel, cinsel veya duygusal her türlü şiddet eylemi yasaklanmalıdır.

Çocuklara yönelik şiddet içeren eylemleri suç olarak düzenleyen hükümler, fiziksel ve cinsel şiddet yanında duygusal istismar ve ihmal ya da ihmalkâr muamele dahil her türlü istismar ve kötü muameleyi kapsamalıdır.

Suç mağduru çocuklar için zararlarının karşılanması konusunda, Devletin objektif sorumluluğuna dayalı bir tazminat talep etme olanağı bulunmamaktadır. Ancak hükümet tarafından, 2008 yılında

hazırlanan Yargı Reformu Strateji Belgesinde gündemde olduğu belirtilen “Suç Mağduru Çocukların Zararlarının Telafisi Hakkında Kanun Tasarısının yasalaşması bu ihtiyacı karşılayacaktır.

Çocuk koruma mekanizmaları mevzuatta önleyici değil, daha ziyade risk gerçekleştikten sonra sorunu ortadan kaldırmaya yönelik düzenlenmiştir. Önleyici mekanizma ve hizmetler kanunla tanımlanmalıdır.

Bildirim yükümlülüğü, çocuğun korunması için en uygun yolun izlenmesini; çocuğun görüşünün alınması, özel hayatın korunması gibi ilkelerin de uygulanmasını sağlayacak biçimde ayrıntılı olarak düzenlenmelidir. Bu tür bildirimleri alma görevli il müdürlüklerine bırakılmamalı, bu konuda uzman personelin istihdam edildiği bir sosyal hizmet kuruluşu kurulmalı, çocuk korunmaya alındıktan ve adli sürece hazırlandıktan sonra adli sistemin harekete geçirilmesini sağlayacak bir mekanizma öngörülmelidir.

Şiddet, istismar vb. olayların belirlenmesi, bildirimi, sevk ve başvuru yolları, tedavi ve takibi ve adli makamların olaya el koyma süreci özel bir yönetmelik ile düzenlenmelidir.

Yasalarda; çocuklara bakım hizmeti veren kurumlarda, alternatif sistemlerde, güvenlik teşkilatında, çocuk mahkemelerinde ve benzeri kurumlarda görev yapanlar için, daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dahil asgari standartlar belirlenmeli ve sosyal hizmet uzmanları, sağlık görevlileri, hukukçular, hâkimler, güvenlik görevlileri, infaz kurumlarında çalışanlar ve benzeri görevlerde olanların hepsinin çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitimlere katılmaları zorunluluğu getirilmelidir.

Şiddet ve suiistimale maruz kalan çocuklara ilişkin haberlerde özellikle gizlilik kuralına uyulmadığı göz önüne alınarak, medyaya ilişkin yasal düzenlemelerdeki yaptırımlar arttırılmalı veya alternatif başka yasal yaptırımlar getirilmelidir.

20. Madde: Aile Ortamından Yoksun Bırakılmış Çocuklar

20. maddenin birinci paragrafı, aile ortamından yoksun olan çocuklar için bir hak öngörmektedir: Devletten özel koruma ve yardım görme hakkı. Bu düzenleme bir hakkı tarif ettiği için kendiliğinden uygulanabilir niteliktedir. Buna göre, aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararı gereği bu ortam uzaklaştırılması gereken her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkını ileri sürerek, talepte bulunabilecektir.

Anayasada, Devletin çocuğu hem aile içinde (md. 41) hem de ailesi dışında (md. 61) koruma yükümlülüğü düzenlenmiştir. Medeni Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu ile aile bakımından yoksun çocukların korunmasına ilişkin prensipler; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile de çocuklara sunulacak hizmetler düzenlenmiştir. Bu hizmetler hem kuruluş hem de evlât edindirme ve koruyucu aile bakımını içerecek niteliktedir. Genel prensipler bakımından bu düzenlemeler Sözleşmenin 20. maddesi ile uyumludur.

Ancak, uygulanacak tedbirler bakımından mahkeme ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun takdiri ön plana çıkmaktadır. Mahkemelerin ve Kurumun takdir yetkisini kullanırken, çocuğun yerleştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine saygı gösterilmesi gibi 20. maddenin temel prensipleri yasalara yansıtılmalıdır.

Aile ortamından yoksun bırakılmış çocuklara bakım hizmeti veren kurumlarda veya kurum dışında bu çocuklarla çalışan kişilerin sahip olmaları gereken nitelikler konusunda yasada açık düzenleme yapılmalıdır. Bu mesleklerde çalışanlar, adalet sisteminde çalışanlar ve koruyucu aileler bakımından, verilen ön eğitim yanında, çocukla ilişkileri boyunca sürekli eğitime tâbi olmalarını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır.

Kamu vesayeti kurumuna bağlı olarak çalışacak kamu vasilerinin, bakım hizmeti vermekten sorumlu kişiler dışında ve bu konuda uzman kişilerden oluşmasını sağlamak üzere, vesayet daireleri nezdinde gerekli teşkilatın kurulması için, Tüzük değişikliği yapılmalıdır. Ayrıca vasi ücretlendirmesi konusunda da çocuklar için ayrı bir düzenleme yapılarak, ücretin hazineden karşılanması esası benimsenmelidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda ek düzenleme yapılarak, çocuklara bakım hizmeti kurumların mutlaka bağımsız denetim organlarıncaya denetlenmesi olanağı tanınmalıdır.

Kararlara karşı itiraz yolunun tanınmış olması Sözleşme ile uyumludur. Ancak bu yolun etkili biçimde kullanılabilmesi için çocuklara danışmanlık alma olanağı, bu bakımları için buldukları yerlerde karşılaştıkları ihmal ve istismar vakalarını şikâyet etmeleri için kolaylaştırılmış usuller ve bu tür mağduriyetlerin giderilmesi için, tazminat olanağı tanınmalıdır.

21. Madde: Evlât Edinme

Sözleşmenin 21. maddesi, bir hakkı değil, çocuğun korunması konusunda başvurulabilecek yollardan birine ilişkin esasları düzenlemektedir. Öncelikle tespit etmek gerekir ki, Sözleşme evlât edinme sisteminin kabulünü taraf Devletlere bırakmaktadır. Ancak bir Devlet, evlât edinme sistemini kabul ettiği takdirde, bu sistemi 21. maddede yer alan esaslara uygun olarak düzenlemekle yükümlüdür.

Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalanmış ve onaylanmıştır. Dış İşleri Bakanlığı tarafından Lahey Uluslararası Özel Hukuk Daimi Bürosuna yapılan bildirim gereğince ülkelerarası evlât edinme işlemlerinde Türkiye'nin Merkezi Yetkili Makamı statüsüne sahip kurumu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur.

Türkiye, çocukların evlât edinilmelerine izin veren bir sisteme sahiptir. Evlât edinme işlemlerinde uygulanacak usul ve esaslar Medeni Kanunda, SHÇEK tarafından hazırlanan Evlât Edinme Yönergesi ve Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun çerçevesinde yürütülmektedir.

Evlât edinmeye rıza gösterecekler için, bu amaçla sunulan bir danışmanlık hizmetinden yararlanma hakkına ve evlât edinme işlemi sonrasında çocuğun izlenmesine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Medeni Kanunda bu konuların düzenlenmesi gerekir.

Bir diğer eksiklik, sosyal hizmet mevzuatında çocuk ile evlât edinecek kişilerin eşleştirilmesine ilişkin objektif kriterlerin belirlenmemiş olmasıdır. Evlât edinme işlemleri bakımından sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirmelerine esas teşkil etmek üzere ve asıl olarak çocuğun yararının korunması ilkesinin hayata geçirilmesini sağlamak üzere belirlenecek objektif kriterler yasal düzenleme hüviyetine kavuşturulmalıdır.

Uygun olduğu durumlarda ülkelerarası evlât edinme yasal olarak mümkün olmakla birlikte, Medeni Kanunun aradığı birlikte bir yıl yaşamış olma şartı gibi bazı kurallar, bu işlemi zorlaştırmaktadır. Öncelikle yurt dışında tamamlanması gereken incelemeler ile ilgili süreçlerin uzun sürmesi çocukların uzun süreler Kurum bakımında kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca Fransa ve Amerika gibi bazı ülkeler bir yıllık geçici bakım süreci için kısa süreli geçici vize vermeyi kabul etmemektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde yaşayan kişilerin (her iki eşin birlikte), bir yıllık geçici bakım sürecini Türkiye'de geçirmeyi kabul etmeleri gerekmektedir. Bu gibi engellemelerin aşılabilmesi için, ülkelerarası evlât edinme işlemleri için özel düzenlemeler yapılmalıdır.

Öte yandan ülkelerarası evlât edinmenin "yasa dışı para kazanma" ile sonuçlanmaması veya genel olarak evlât edinmenin maddî kazanç sağlayan bir işleme dönüşmemesi için, evlâtlık işlemlerinden maddî kazanç sağlanması mutlaka suç sayılmalıdır.

22. Madde: Mülteci Çocuklar

Sözleşmenin 22. maddesi mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da mülteci sayılan çocuklara yönelik bohça hüküm olarak nitelendirilebilecek kadar kapsamlı bir hakkı düzenlemektedir. Maddenin sığınmacı ve mülteci çocuklara tanıdığı koruma alanında öncelikli olarak aşağıda belirtilen hakların yer aldığı söylenebilir: Mülteci statüsü belirleme sürecinde çocuklara yönelik özel koruyucu usullerin varlığı; sığınmacı ve mülteci çocukların bakım ve korunması, yasal temsili, ailesi ile birleşme hakkı; doğum sonrası kayıt hakkı; vatandaşlığa alınma hakkı.

Türkiye 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli New York Protokolüne coğrafi sınırlamayı koruyarak taraf olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme ve Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye de taraf olmuştur. Buna karşılık, Türkiye'de mülteci hukuku konusunda genel eğilim bu alanı yasama faaliyeti ile değil, idarenin düzenleyici işlemleri yoluyla düzenlemektir. Dolayısıyla, yürürlükteki Türk mevzuatında konuyu detaylı olarak düzenleyen bir kod kanun bulunmamakta; mültecilerin statüsü, Cenevre Sözleşmesinin uygulanmasını göstermek amacıyla Resmi Gazetede yayınlanan Türkiye'ye İltica Eden veya Başka bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmektedir.

Söz konusu Yönetmelikte dahi mülteci çocukların statüsüne ilişkin özel hükümlere yer verilmemektedir. Bu konudaki açık 22 Haziran 2006 tarihinde İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 57 numaralı Uygulama Talimatnamesi ile giderilmeğe çalışılmıştır. Bu nedenle, sığınmacı ve mültecilerin statü belirleme sürecini düzenleyen kapsamlı bir yasaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Sığınmacı ve mülteci çocukların farklı kültürden gelmeleri ve bu nedenle diğer refakatsiz çocuklardan farklı ihtiyaçlarının da bulunduğu gerçeğinden hareketle, sığınmacı ve mültecilerin korunmasından ille sorumlu olacak özel bir kurumun kurulması için, gerekli yasal düzenleme yapılmalıdır.

Refakatsiz mülteci ve sığınmacı çocuklarla ilgili vesayet işlemlerinin başlatılmasında, yasal temsilci atanmasında ve bu işlemler için, gerekli ücretlerin karşılanmasında hangi mercinin yetkili olduğu ve bu çocukların bakımı ve korunmasından kimin sorumlu olacağı konularında belirsizliklerin yasal düzenleme ile giderilmesi gerekmektedir.

Vatandaşlık Kanununun mültecilerin özel durumu dikkate alınarak değiştirilmesi ve Türkiye'de doğmuş olsunlar ya da olmasınlar, vatansız kalma riski altındaki çocukların Türk vatandaşlığına alınmalarını kolaylaştırıcı bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir.

Türk mevzuatı, sığınmacı ve mültecilerin aile ile birleşme hakkını düzenleyen bir hükme yer vermemektedir. Avrupa Birliğinin Aile Birleşimi Hakkına İlişkin 22 Eylül 2003 tarih ve 2003/86/EC sayılı Konsey Yönergesi gibi kapsamlı bir düzenlemenin yapılması ve mültecilere aile birleşmesi için finansal yükümlülüklerden arındırılmış, birleşme imkânının tanınması gerekmektedir.

Milli eğitim temel hizmetinin Türk vatandaşlarının istekleri ve ihtiyaçlarına göre düzenleneceğini öngören 5. madde, mülteci ve sığınmacılar dahil olmak üzere geniş anlamda yabancıları içerecek biçimde; ilköğretim görme hakkını sadece Türk vatandaşlarına tanıyan 7. madde ise Türkiye'de bulunan bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir. İlköğretimin amaç ve görevleri de Türk vatandaşı olmayan sığınmacı ve mülteci çocukların durum ve ihtiyaçlarını dikkate alacak biçimde düzenlenmelidir.

23. Madde: Özürli Çocukların Hakları

Sözleşmenin 23. maddesi, haklardan yararlanma bakımından son derece dezavantajlı bir konumda olan ve genellikle bir hak süjesi olarak düşünülmeyen engelli çocuklara ilişkindir. Sözleşmenin bu maddesi, başta 2. maddede düzenlenen ayırım gözetmeme ilkesi olmak üzere, Sözleşmenin diğer hükümleriyle birlikte okunmalıdır.

Anayasanın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. maddesi, engelliliğe dayalı olarak ayırım gözetmeyi açıkça yasaklamakla birlikte, söz konusu hüküm ayrımcılığın yasaklandığı nedenler bakımından tahdidi bir liste öngörmediğinden, engelliliğin de madde kapsamında olduğu kabul edilmelidir. Anayasanın eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin 42. maddesinde ise Devletin durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alması öngörülmüştür.

İç hukukta bu alan, Özürli ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Özürli İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve bir dizi Yönetmelik ile düzenlenmektedir.

Anayasa hükümleri, temel yaklaşım bakımından mevzuatın da gerisindedir. Örneğin Anayasanın eğitim ve öğrenim hakkını düzenleyen 42. maddesi, engellilerin eğitiminin amacını bireyin bağımsızlığını sağlamak olarak değil, onları topluma yararlı hale getirmek olarak tanımlayan hükmü değiştirilmelidir. Aynı zamanda engellilik, 10. maddede yer alan ayrımcılık kriterleri arasında yer almalıdır. Bu düzenleme yapılırken 2. maddede ayrımcılık yasağına ilişkin düzenlemelerin kapsamı hakkındaki öneriler dikkate alınmalıdır. Kamu görevlileri dışındaki kişilerin davranışları kapsam içerisine alınmalıdır. Aynı zamanda davranışın ayrımcı kabul edilmesi için sonuca bakılmalı, ayırım gözetme kastı ya da mağdurun engelli olması gibi şartlar aranmamalıdır.

Engelli çocukların hak ve özgürlüklerden yararlanmaları önünde bulunan fizikî ve benzeri engellerin kaldırılabilmesi için, mevzuatta erişebilirliğe ilişkin düzenlemeler yapılmalı ve çocuklara yönelik her türlü yer ve faaliyetin (okullar, parklar, bahçeler, oyun alanları vs.) farklı engel türleri gözetilerek içermeci bir şekilde planlanması ve hizmetlerin de bu şekilde sunulması bir zorunluluk haline getirmeli ve bu yükümlülükler uymama hali ayrımcılık olarak kabul edilmelidir. Binalarda gerekli tadilatların yapılması bakımından "yaşamı için zorunluluk göstermesi" şartı yerine yaşamını kolaylaştırmak üzere gerekli olması" şartı gibi, özürünün ihtiyacına uygun düzenleme yapılmasına olanak verecek bir yöntem kabul edilmeli ve gerekli izinlerin alınması kolaylaştırılmalıdır.

Veri kaydına ilişkin düzenlemeler, engelin türü ve derecesi, engelli çocuğun cinsiyeti, yaşı, ailesinin gelir durumu, sosyal güvencesinin bulunup bulunmadığı, ikametgâhının bulunduğu yerde eğitim, sağlık, rehabilitasyon, bakım gibi özel hizmetlerin mevcut olup olmadığı, eğer bu hizmetler varsa çocuğun fiilen bunlardan yararlanıp yararlanmadığı, yararlanamıyorsa bunun nedenleri gibi hususları tespit etmeye ilişkin olmalıdır.

Bunların yanında mevzuattaki ayrımcı düzenlemeler taranmalı ve kaldırılmalıdır. Bu çerçevede örnek olarak, bazı engellerin bir eğitim kurumuna veya mesleğe kabule engel teşkil etmesini öngören Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği; Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği; Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Yönetmelik ; Hayvan Sağlığı Memurları Meslek ve Laborant Meslek Liseleri Yönetmeliği verilebilir.

Kurumlara sorumluluk yükleyen mevzuatta, personel ve kuruluş bütçesi ile personelin taşıması gereken özellikler ve meslek eğitimine ilişkin standartlar düzenlenmiş olmalıdır.

24. Madde: Çocuğun Sağlık ve Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

24. maddede düzenlenen ve ekonomik ve sosyal haklar arasında yer alan sağlık hakkı büyük oranda Devletlere pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir. Sağlık hakkı, temel hak olan yaşam hakkının zorunlu bir tamamlayıcısı olarak sağlık ve sağlıklılık halinin devamı anlamında birinci kuşak haklarla iç içe geçmiş yer yer ikinci yer yer de üçüncü kuşak haklar içinde ifade edilmektedir.

Türkiye konu ile ilgili Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine ve Avrupa Sosyal Şartına da taraf olmuştur.

42

Anayasanın 5. Maddesi, "...insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışma..." görevini, Devletin temel amaç ve görevleri arasında kabul etmektedir. Bu genel ilkenin dışında Anayasanın 56. Maddesi, "Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması" başlığı altında sağlık hakkına ilişkin özel bir düzenleme yer almaktadır.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ve Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun, Kalıtsal Hastalıklarla Mücadele Kanunu konu ile ilgili temel yasal düzenlemelerdir. Türk Ceza Kanununda sağlık hakkını ihlal eden eylemler suç olarak düzenlenmektedir.

Sağlık hakkı ile ilgili mevzuat genel ilkeler çerçevesinde Sözleşme ile uyumlu görünmektedir. Ancak, BM Çocuk Hakları Komitesinin Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu rapora ilişkin Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/108 (2001), Komite, erken hamilelik oranının yüksekliğine, çocuklar arasında alkol ve sigara kullanımının, cinsel yolla bulaşan hastalıkların artması, çocuklar için uyuşturucu tedavisi gibi alanlarda rehabilitasyon programlarının sınırlı olması ve özellikle okullarda üreme sağlığı ile ilgili eğitim programlarının bulunmaması, mültecilik statüsü tanınmayan çocukların yeterli sağlık hizmetinden yararlanamaması gibi sorunlara dikkat çekmektedir.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, geniş bir grubu sosyal güvenlik kapsamına alıyor olması sebebiyle sağlık hakkının güvence altına alınması bakımından önemlidir. Ancak çocuklar açısından yeterli güvenceyi sağlayamamaktadır. Ebeveyni sosyal güvenlik kapsamında olup, yükümlülüklerini yerine getirmediği için sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı kısıtlanmış olan ya

da ebeveyni sosyal güvenlik kapsamında olmamakla birlikte koşulları Kanununun 60. maddesinde sayılı hallere uymadığı için, genel sağlık sigortalısı sayılmayan çocuklar kapsam dışında kalmaktadır.

Anne-babasının sosyal güvenlik sisteminin güvencesinden herhangi bir nedenle yararlanamayan bütün çocuklara Yeşil Kart verilmesi ve bunun doğum anında bir hak olarak tesisi sağlanmalıdır. Çocuklar için bu kartın kapsamı tüm sağlık giderlerini karşılamaya elverişli biçimde düzenlenmelidir.

Sağlık hakkı ile ilgili genel hükümlerin yanında, çocukların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmesi için, bütün çocukları ve onların her türlü tıbbi bakım giderlerini kapsayacak nitelikte özel bir düzenleme yapılmalıdır.

Beslenme ve su hakkı konusu ile ana-çocuk sağlığı, halk sağlığı, aile planlaması, koruyucu sağlık önlemleri konularında, bu haklara bireylerin talep edebilecekleri şekilde yer veren, pozitif yükümlülükler öngören ve talep edilebilir bir nitelik sağlayan; özellikle sağlıklı ve temiz suya ve besine erişim hakkı bağlamında yerel yönetimlerin yükümlülüklerini de belirleyen yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

Toplumun tamamına yönelik sağlık eğitimlerinin, özellikle beslenme, temiz içme suyu, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, alkol ve madde bağımlılığı konuları da dahil olmak üzere ana-çocuk sağlığı, halk sağlığı, aile planlaması ve koruyucu sağlık önlemlerini kapsayacak biçimde verilmesi için, sorumlu kurum ve bu konudaki görevlerin ayrıntıları ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Erken yaşta çocuk evlendirme, berdel ve başlık parası gibi çocuk sağlığı bakımından ciddi risk teşkil eden uygulamaların sonlandırılması için, toplum eğitimi, bu tür riskler ile karşılaşan çocuklar için başvuru merkezleri kurma, çocukları kullanabilecekleri başvuru merkezleri konusunda bilgilendirme gibi önleyici çalışmalar, Devletin yükümlülükleri arasında sayılmalıdır. Bu konuda sağlık personeli ve sosyal hizmet personeline sorumluluk verici düzenlemeler yapılmalıdır.

Aynı zamanda çocukların erken yaşta "evlendirilmeleri, berdel ve başlık parası uygulamaları" suç olarak düzenlenmelidir.

25. Madde: Yerleştirme Uygulamasını Denetim Hakkı

25. madde koruma, bakım altına alma, bedensel ve ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocukların, bu işleme bağlı tüm şartların gözden geçirilmesi hakkını tanımaktadır. Bu kapsama; yararı düşünerek ailesi yanından alınıp bir kuruma veya bir aile yanına yerleştirilen ya da evlât edindirilen çocuklar; mülteci, engelli, hasta veya zihinsel rahatsızlığı olması sebebiyle bir kuruma yerleştirilen ya da rehabilitasyon altında olan çocuklar, yatılı okula giden çocuklar, bir suç veya başka bir nedenden özgürlüklerinden mahrum kalarak bir kurumda tutulan çocuklar girmektedir.

44

Türk hukukuna göre yerleştirme kararı verme yetkili makamlar mahkemeler (ÇKK md. 7) ve valiliklerdir (SHÇEK K. md. 22). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun da ayrıca çocuğun durumunu izleme yükümlülüğü de bulunmaktadır.

25. maddede yer alan Devletin yerleştirme uygulamasını denetleme yükümlülüğü ve çocuğun bunu talep etme hakkı ile ilgili mevzuatın Sözleşme ile özellikle de Devletin pozitif edim yükümlülüğü açısından kısmî bir uyum içerisinde olduğu söylenebilir. Ancak çocuğun durumunun değerlendirilmesi için bir periyot öngörülmeli ve yerleştirme uygulamalarının izlenmesi için, dış denetim ve bağımsız denetim olanağı yasa ile tanınmalıdır. Çocuklar hakkında tedbir kararı veren mahkemelere, bu kararların yerine getirildiği kurumları denetleme yetkisi ve görevi verilmelidir.

Özellikle kurum bakımı veya koruyucu aile yanına yerleştirme hallerinde kamu vasisi atanabilmesi için, kamu vesayeti kurumunun oluşturulmasını sağlayacak bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Bu konuda Medeni Kanunun vesayet hükümleri (md. 396 – 425) yeterli olmakla birlikte, Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet, Miras Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Tüzüğün 13. maddesinde değişiklik yapılması ya da bu konuya özgü bir Tüzük hazırlanması gerekecektir.

Tutukluluk kararlarının gözden geçirilmesi 25. madde gereklerine uygun olarak tutukevinde çocuğa uygulanan programın her yönü ile incelenmesini, çocuğun burada kalmasının gerekli olup olmadığının incelenmesini, çocuğun yerleştirildiği yerin amaca (çocuğun ihtiyacına) uygun hizmet verip vermediğinin ve özelliklerinin denetlenmesini ve bu kurumdaki uygulamalarda çocuğun görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığının incelenmesini kapsamalıdır. Benzer bir düzenleme hükümler için de öngörülmelidir.

26. Madde: Çocuğun Sosyal Güvenlikten Yararlanma Hakkı

Sözleşmenin 26. maddesine göre Devlet sosyal güvenlik hakkını tanıma ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak üzere gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü altındadır. Sözleşmenin 26. maddesinde yer alan sosyal güvenlik hakkı, bu konuyu düzenleyen diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerin aksine, sosyal güvenlik düzenlemesinin mevcut olduğu varsayımında hareketle çocukların bu haktan yararlandırılmasına ilişkin düzenlemeler yapmaktadır.

Sosyal güvenlik hakkı Anayasanın 60. ve 61. maddelerinde tanınmıştır. Anayasadaki düzenlemenin yanında, çıkarılan çok sayıda kanunla da sosyal güvenlik hakkı kapsamında düzenlemelere gidilmiştir. Bu konudaki temel düzenlemeler, Sosyal Güvenlik Kurumu Yasası ve Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunudur. Türk Ceza Kanunu ile çocukların zorla çalıştırılması, ücretsiz veya orantısız oranda düşük ücretle çalıştırılması, sendikalara üye olmaya veya olmamaya, sendika faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya zorlanması suç olarak düzenlenmiş ve yaptırım öngörülmüştür.

Ayrıca Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun, Meslek Eğitim Kanunu ve Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu da konu ile ilgili düzenlemelerdendir.

On sekiz yaşından küçük olup, anne-babası sosyal güvenlik kapsamında olmayan veya sosyal güvenlik kapsamında olmakla birlikte yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için bazı hakları kullanmaktan mahrum olan çocuklar için genel sağlık sigortası dahil, sosyal güvenlik şemsiyesinin tanıdığı bütün olanaklardan yararlanma hakkı tanınmalıdır. Ayrıca çocuğa bu haktan yararlanabilmek için başvuru hakkı tanınmalıdır.

Ana-babası olmayan çocuklar için ise genel sağlık sigortasından yararlanma hakkı bulunmakla birlikte, gelir güvencesi sağlayacak bir sosyal güvenlik şemsiyesi söz konusu olmadığı için, bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir.

Bu karışıklıkların ve sakıncaların giderilebilmesi için, sosyal güvenlik hakkı çocuğa, anne ve babaya bağlı olmaksızın tanınmalıdır. Bu hak; hem sağlık hizmetlerinden yararlanma hem de düzenli bir gelire sahip olma, eğitim ve benzeri faaliyetler için yardım almayı kapsamalı; doğum anından başlamalıdır.

Sosyal yardımlaşma ile ilgili mevzuatta yapılacak değişiklik ile sosyal yardım mekanizmalarının mümkün olduğunca tek elden yönetilmesi sağlanmalı ve sosyal yardımlar bir hak haline getirilmeli ve kapsamı genişletilmelidir.

27. Madde: Çocuğun Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma Hakkı

Sözleşmenin 27. maddesinde, çocukların yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkı ve bu hakkın güvence altına alınması için yerine getirilmesi zorunlu birden fazla yükümlülük düzenlenmektedir. Maddenin ilk fıkrası çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak bir hayat seviyesi hakkının Devletlerce tanınmasını öngörmüştür. İkinci fıkrada, bu hakkın sağlanması görevinin öncelikle anne ve babaya ait olduğu ifade edilmiş; üçüncü fıkrada ise Devletin anne – babaya yardım yükümlülüğü düzenlenmiştir.

46

Anayasanın, Devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen 5. maddesi, sağlıklı bir çevrede yaşama ve sağlık hakkını düzenleyen 56. maddesi ve konut hakkını düzenleyen 57. maddesi konu ile ilgili düzenlemeler içermektedir. Mevcut Anayasal düzenlemelerle çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak bir hayat seviyesi hakkının tanındığı ifade edilebilir. Anne ve babaların sorumlulukları da Türk Medeni Kanunu başta olmak üzere çeşitli kanunlarda düzenlenmiştir.

Devletin anne-baba ve çocuğun bakımını üstlenen kimseleri destekleme yükümlülüğü iç hukukta da açıkça düzenlenmeli ve bu düzenleme çocuklar açısından talep hakkı doğurucu nitelikte herhangi bir olmalıdır. Ana-babaların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirebilecekleri güce ve maddî imkânlarla sahip olup olmadıklarını tespit etmeye yarayacak yasal ve idarî ölçütler belirlenmiş olmalıdır.

Çocuk bakımından güvence altına alınması gereken asgari yaşam standardı tarif edilmiş olmalı ve bu standart çocuğun bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimini içermelidir.

Devletin, her çocuğun iyi beslenmesi, yeterli ve uygun biçimde giydirilmesi, eğitimine devam edebilmesi ve uygun bir konutta yaşaması için, gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlayacak bütçe tahsis edilmiş olmalıdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, aileyi güçlendirmek, koruma ve yardıma muhtaçlara maddî, manevî, sosyal destek sağlamak gibi görevleri, bu destekleri çocuğun veya ailenin içinde bulunduğu koşulları belli bir standarda ulaştırma kriterine göre düzenlenmelidir.

28. Madde: Çocuğun Eğitim Hakkı

Sözleşmenin eğitim hakkına ilişkin 28. maddesi, öncelikle eğitime erişim hakkını düzenlemektedir. Devletlerin bu konuya ilişkin yükümlülükleri, eğitimin seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Hüküm; ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız hale getirilmesi yükümlülüğü öngörmekte, ortaöğretim ve sonrası bakımından bu ölçüde mutlak bir yükümlülük getirmemektedir. 28. madde okullara devamı izlenme ve devamsızlığı önleme yükümlülüğünü de öngörmektedir.

Eğitim hakkı asıl olarak, Anayasanın 42. maddesinde, Milli Eğitim Temel Kanununda ve İlköğretim ve Eğitim Kanununda ve ilgili yönetmeliklerde düzenlenmektedir.

Sözleşme ile uyumun sağlanabilmesi için, öncelikle Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesine taraf olunması gerekmektedir.

Milli Eğitim Temel Kanunu sadece “dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı” gözetilmesini yasaklamaktadır. Eğitimde ayrımcılık sayılacak haller ile ayrımcı uygulamaları engelleme yetki ve sorumluluğu olan kişi ve kurumlar açıklığa kavuşturulmalıdır. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi; eğitim hakkından yararlanmayı önleme amacına sahip veya bu sonucu doğuran her türlü farklı muamele, dışlama, sınırlama veya tercihin ayrımcılık niteliğinde olacağını hükme bağlamaktadır. Uygulamanın ayrımcı olup olmadığı değerlendirilirken sonuca bakılmasına olanak sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık haller ile ayrımcılığın diğer türleri olarak taciz ve makul uyumlaştırma (reasonable accommodation) yapmama da ayrımcılık tanımı içerisinde yer almalı, yasaklamalı ve yaptırıma bağlamalıdır.

Eğitimde ayrımcılık yasaklanırken, sadece eğitim alanında yetki ve sorumluluğu olan kişilerin fiilleriyle sınırlı bir tanım yapılmamalı, diğer çocuklar veya onların velileri tarafından yapılan ayrımcı muamelelerde kapsam içine alınmalıdır.

Eğitimde fırsat eşitliği Devlet bakımından bir “kaçınma” yükümlülüğü değil; aksine bir “sağlama” yükümlülüğü getirmektedir. Çocukların eğitimde fırsat eşitliğine sahip olamamasının nedenleri ile özellikle hangi grup çocukların fırsat eşitliğine sahip olmadıkları araştırılarak, bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik “düzeltici tedbirler” alınması bir yükümlülük olarak düzenlenmelidir.

28. Madde
Çocuğun Eğitim
Hakkı

Çocukların eğitimden uzaklaşmalarına, farklılıklara hoşgörüsüz nesiller yetiştirilmesine ve şiddetin artmasına neden olduğu gözetilerek, okul kitaplarında ayrımcı ifadelere yer verilmemesi yasal düzenleme yapılarak güvence altına alınmalıdır. Bunun da ötesinde, eğitime çok kültürlülüğe ve farklılıklara saygıya vurgu yapan bir içerik kazandırılması yönünde yasal düzenleme yapılmalıdır.

“Parasız eğitim” ilkesi Milli Eğitim Temel Kanununda yer almalıdır. Bütün çocuklar için, eğitimin ders kitapları ve araçları bakımından da parasız olmasını sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

Burs ve yatılı okuma gibi, çocukların eğitim hakkından yararlanmaları için tesis edilmiş imkanların kullanılması başarı kriterine değil, ihtiyacı olma kriterine bağlı olmalıdır.

48

Eğitim hakkından yararlanamayan çocukların, bu haktan neden yararlanamadıklarını tespit etmeyi ve gerekli tedbirleri alabilmeyi sağlayacak şekilde veri toplanmasını öngören yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Sözleşmenin 29. maddesinin ilk fıkrası, eğitimin temel amaçlarının neler olması gerektiğini belirtmektedir.

29. Madde: Eğitimin Hedefleri

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin genel yorumuna göre eğitimde temel amaç; çocuğun her yönüyle azami ölçüde gelişiminin, insan hak ve özgürlüklerine saygısının, ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, ulusal değerlere saygısının sağlanması ve bu süreçte başkalarının hak ve özgürlüklerine, farklılıklarına, kimlik ve değerlere ve doğal çevreye saygısının geliştirilmesidir.

Bu hakla ilgili ilk temel düzenleme Anayasanın 42. maddesinde yer almaktadır. Aynı zamanda eğitimin amacı, Milli Eğitim Temel Kanununda da düzenlenmektedir.

Konu ile ilgili düzenleme içeren diğer kanunlar; İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve Mesleki Eğitim Kanunudur.

Sözleşme ile uyumun sağlanabilmesi için, öncelikle bu maddeye konulan çekincenin kaldırılması düşünülmelidir.

Eğitimin amacı ve ilkeleri düzenlenirken, düşünce ve ifade özgürlüğü prensiplerine uygun bir düzenleme yapılmalıdır. Eğitimin amaç ve içeriğinin ülke ve vatandaşlık kavramlarının ötesine taşınması ve dünya barışı, dayanışma, başka dil ve kültürlerin de Türk dili ve kültürü kadar değerli olduğu, insanların dil, dil, renk, cinsiyet, engellilik, sosyal köken, siyasal görüş ve benzeri nedenlerden bağımsız olarak haklarda ve onurda eşit oldukları gibi, Birleşmiş Milletler Şartında belirtilmiş ilkelerin eğitimin öncelikli amaçları olarak benimsenmesi gerekmektedir.

Milli Eğitim Temel Kanununun adından da anlaşıldığı üzere, eğitim ulusal niteliktedir. Ancak Sözleşme sadece çocuğun kendi ulusal kimliğine değil, diğer uygarlıkların ulusal değerlerine saygısını geliştirmekten bahsetmektedir. Mevzuatın bu yönden güçlendirilmesi gerekmektedir.

Belirtilen nedenlerle, eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı, eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir.

Azınlık okullarının mütekabiliyet esasına dayalı olarak düzenleneceğine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmalıdır. Ana dili Türkçe dışında bir dil olan çocukların, resmî dil olan Türkçe yanında ana dillerini de öğrenme ve kullanma özgürlükleri tanınmalıdır.

Din ve ahlâk dersleri zorunlu olmaktan çıkartılmalı ve her durumda içeriği tüm din ve mezheplere ilişkin nesnel bilgiler aktarılmasını mümkün kılacak şekilde değiştirilmelidir.

30. Madde: Azınlıklara ya da Yerli Halklara Mensup Çocuklar

Madde, azınlık ya da yerli halklara mensup çocukların kendi kültürlerinin, dinlerinin gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini konuşma haklarını güvence altına almaktadır. Bu madde insan hakları çerçevesinde kalındığı sürece kültürel çeşitliliklerin kabul edilmesini sağlama ve insanların bu nedenle ayrımcılığa uğramasını önleme amacını taşımaktadır.

Türkiye konu ile ilgili Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesine taraf olmuştur. Konu ile ilgili diğer sözleşmelerden bazıları şunlardır: Ulusal, Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Sözleşmesi ve Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması ile ilgili Uluslararası Sözleşme, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi.

50

Türkiye, Sözleşmenin Azınlıklara ve Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarına ilişkin 30. maddesine, T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tuttuğu yönünde çekince koymuştur.

Özel Öğretim Kurumları Kanunu, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu, Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik, Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik konu ile ilgili düzenlemeler içermektedir.

Bütün çocukların, Sözleşmede tanınan haklardan yararlanabilmesi için, Devlet tarafından azınlık olarak tanımlansın ya da tanımlanmasın, her çocuk için kendi din, dil ve kültürünü yaşama ve yaşatma olanağına sahip olma hakkı, yasa ile güvence altına alınmalı ve aynı düzenlemede bu hakkın kullanılmasının önündeki engellerin ve sınırlamaların kaldırılması esası benimsenmelidir.

Özel Eğitim Kurumları Kanununun azınlık okulları tanımı, Sözleşme ile uyumlu olacak biçimde değiştirilmelidir. Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5. maddesindeki mütakabiliyet şartı kaldırılmalıdır. Azınlıklara mensup çocukların parasız ilköğretim haklarını kendi ana dilinde eğitim hakkı ile birlikte kullanmalarını sağlayacak bir esas benimsenmelidir.

Ders kitaplarında, azınlık dillerinin, dinlerinin ve kültürlerinin ve genel olarak azınlıklara karşı ayrımcılığı veya düşmanlığı destekleyen veya azınlıkları toplum için bir tehdit olarak niteleyen ifadelerin yer alması, mevzuatla yasaklanmalıdır.

Bu kapsamda Anayasanın 42. maddesinde yer alan Türkçe dışındaki bir dilin ana dil olarak okutulması yasağı kaldırılmalı, ana dil ile resmî dil farkı açıklığa kavuşturularak, her çocuğun kendi anadilinde öğrenim görme hakkı tanınmalıdır. Bu düzenlemede resmî dil olan Türkçenin öğretilmesi esası da benimsenerek, Sözleşmenin 30. maddesi ile uyum sağlanabilir. Vatandaşlık koşuluna bağlı olmadan ülkede bulunan bütün azınlıklar bakımında kendi dillerinde yayın yapma ve kendi dillerini öğretme ve kültürlerini yaşatma olanağı sağlayacak biçimde düzenleme yapılmalıdır.

31. Madde: Çocuğun Boş Zaman Değerlendirme; Dinlenme, Eğlence ve Kültürel Etkinliklere Katılma Hakkı

Sözleşmenin 31. maddesi, çocuğun dinlenme, boş zaman, oyun oynama, eğlence etkinliklerine, kültürel ve sanatsal yaşama katılma hakkını ve Devletin bu haktan yararlanma bakımından fırsat eşitliği sağlanması yükümlülüğünü düzenlemektedir. Maddenin amacı, çocuğun gelişiminin vazgeçilmez unsurları olan dinlenme, boş zamana sahip olma, oyun oynama, eğlence etkinliklerine, kültürel ve sanatsal yaşama katılma olanaklarının lüks olmadığının ve bir hak olduğunun fark edilmesini sağlamaktır.

Konu ile ilgili olarak eğitim mevzuatında ve çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerde çeşitli hükümler bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunu yerel yönetimlerin bu hakkın uygulanması bakımından yükümlülüklerini düzenlemektedir. Ayrıca Oyuncaklar Hakkında Yönetmelik, Okul Spor Kulüpleri Yönetmeliği de bu konuda düzenleme içeren mevzuat içerisinde yer almaktadır.

Mevzuat; dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı bir hak olarak tanımlar. Aynı zamanda bu hakkı güvence altına almak üzere Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanununda değişiklik yapılarak, belli bir çocuk nüfusu için bu tür faaliyetlere uygun alanların ayrılması prensibi benimsenmeli ve bu hizmetlere ilişkin standartlar da yasal düzenlemeler ile belirlenmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığına ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı özel olmayan nitelikteki okul, kreş ve bakımevleri için çocukların dinlenme, oyun ve eğlence için yararlanabileceği çocuk bahçesi, oyun alanları ve benzerlerine ilişkin standartları içeren düzenlemeler yapılmalıdır.

Çocuğun dinlenmesi önünde bir engel teşkil edebileceğinden, her türlü iş kolunda çocukların gece çalıştırılması yasaklanmalıdır. Çalışan çocuklar bakımından sadece eğitimi için gerekli zaman değil, dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma için de gerekli zaman ayrılacak şekilde çalışma süreleri yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır.

Ceza infaz kurumları, bakımevleri gibi, çocuğun Devletin bakım ve gözetimi altında olduğu yerler bakımından Sözleşmenin tanıdığı hakkın nasıl uygulanacağına ilişkin olarak mevzuatta hüküm bulunmamaktadır. Ceza infaz kurumlarındaki çocukların dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma haklarını güvence altına alınabilmesi için, bu hak düzenlenirken, uygulanmasına ilişkin esaslar da belirlenmelidir.

Çocukların yoğun olarak bulunduğu ve uzun zamanlar geçirdiği okul, ceza infaz kurumu, kreş, bakımevi ve benzeri kurumlarda, dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı mümkün kılacak donanımın var olması, mevzuatla zorunlu kılınmalı, bunlara ilişkin mali yük veli veya vasi üzerine bırakılmamalıdır.

32. Madde: Çocuk İşçiliği

Sözleşmenin, 32. maddesi çocuk işçiliğini düzenlemektedir. Madde ile çocukların ekonomik sömürüden korunma ve tehlikeli işler, eğitime zarar verebilecek işler, sağlık ya da bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesi için, zararlı işlerde çalıştırılmaktan korunması amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılabilmesi için, Devletlerin gerekli her türlü yasal, idarî sosyal ve eğitsel önlemleri alması istenmektedir. Ancak özellikle 2. fıkrada belirtilen önlemlerin mutlaka alınması beklenmektedir. Bunlar; işe kabul için asgari bir yaştan belirlenmiş, çalışma saat ve süreleri ile koşullarının düzenlenmiş ve bu kuralların ihlali halinde uygulanacak yaptırımların öngörülmüş olmasıdır.

52

Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi yanında 32. maddeye ilişkin düzenlemeler getiren diğer uluslararası sözleşmelere de taraf durumdadır. Taraf olunan sözleşmeler şunlardır: ILO 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, 138 No.lu Asgari Yaş Sözleşmesi, yaş ve çalışma şartları ile ilgili olarak 15, 45, 58, 77, 115, 123, 127 No.lu Sözleşmeler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, Sınırşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Uluslararası Sözleşmesi ve Ek Protokolü.

Türkiye, Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 ve Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 No.lu ILO Sözleşmelerine taraf olmamıştır.

İç hukukta asgari çalışma yaşı ve çocukların çalışabilecekleri iş kollarına ilişkin düzenlemeler İş Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanununda bulunmaktadır.

On altı yaşından küçüklerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırmayacağına dair düzenleme on sekiz yaşından küçük tüm çocuklar için geçerli olacak şekilde değiştirilmelidir.

Yine İş Kanunu belirli iş kollarını kapsadığı için bu iş kolları dışında çalıştırılan çocuklar bakımından İş Kanununda öngörülmüş çocuklara özgü kurallar geçerli olmamaktadır. İş Kanununda belirlenen koruyucu tedbirlerin ve belli zaman aralıklarında sağlık muayenesinden geçirilmesi koşullarının, İş

Kanunu dışında kalan on altı-on sekiz yaş arası çocuklar ve iş kolları için de geçerli olmasını sağlayacak biçimde düzenleme yapılmalıdır.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ekinde yer alan çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler listesi değiştirilerek, tarım, hafif iş kollarından çıkartılmalıdır.

Sanatsal ve kültürel nitelikli işlerde çalışan çok sayıda çocuk bulunduğundan, bu iş kolları bakımından da koruyucu nitelikte yasa düzenleme yapılmalıdır.

Çocukların çalışma süreleri ve zamanlarına yönelik farklı düzenlemelerin ortaklaştırılması ve bütün işler bakımından koruyucu nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Asgari Ücret Yönetmeliğinde yapılacak bir değişiklik ile on altı yaşı doldurmuş olma asgari ücretin belirlenmesinde bir kriter olmaktan çıkarılmalı ve ücrette eşitlik ilkesi çalışan bütün çocuklar için geçerli hale getirilmelidir.

33. Madde: Çocuklar ve Uyuşturucu Kullanımı

Sözleşmenin bu maddesi, Taraf Devletlere çocukların hem yasadışı madde kullanımına karşı korunması, hem de çocukların bu maddelerin üretimi ve kaçakçılığında kullanılmasının önlenmesi yükümlülüğünü getirmektedir.

Türkiye, 1972 yılındaki değişiklik protokolü ile birlikte Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesine, Psicotropik Maddeler ile ilgili Sözleşmeye ve Uyuşturucu ve Psicotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine taraf olmuştur.

54

Anayasanın 52. maddesinin 2. fıkrası, çocukların madde kullanımından korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını öngörmekle birlikte, bu maddelerin üretiminde ve kaçakçılığında kullanılmasına ilişkin bir ifade içermemektedir. Yeni Türk Ceza Kanununun Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti başlığını taşıyan 188. maddesi, uyuşturucu ve uyarıcı madde satımını yasaklamış ve bu suç için beş yıldan on beş yıla kadar hapis cezası öngörmüştür.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 166. maddesi de çocuklara alkollü içki satılmasını, Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunun 3. maddesi ise çocuklara tütün ve tütün mamulleri satışını yasaklamaktadır. Eğitim kurumları yakınında alkollü içki satışı da, çeşitli kanunlarla yasaklanmıştır.

Bu nedenle, bu tür suçların mağduru olan çocukların rehabilitasyonlarına ilişkin hizmetlerin standartları, bu hizmetlerin verileceği merkezlerde uygulanacak usul ve esaslar, çocuk odaklı olarak düzenlenmelidir.

Uyuşturucu ve uyarıcı madde ile bağlantılı suçların tümü bakımından, suçun mağduru çocuk ise veya çocuğun suçta kullanılması söz konusu olduğunda cezanın artırılmasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır.

Çocuklara tütün ve alkollü içki satışına ilişkin düzenlemeler etkili yaptırımlarla desteklenmeli ve bu yaptırımlar uygulanmalıdır.

Çözücü maddelerin çocuklara satışının engellenmesi ve bu kurala aykırı davranışların cezalandırılmasına ilişkin bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Milli eğitim mevzuatına, çocukların uyuşturucudan korunması amacı doğrultusunda hükümler konulmalı, öğretmenler ve özellikle de rehber öğretmenler, okul müdürleri, okullardaki revirlerdeki sağlık çalışanları, çocukların uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden korunmaları göreviyle donatılmalıdır.

34. Madde: Çocukların Cinsel Sömürüye Maruz Kalması

34. madde, çocuğun her türlü cinsel sömürü ve suiistimalden korunması için Devletlerin sağlamayı taahhüt ettikleri güvenceleri düzenlemektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu konu ile ilgili bir de Ek Protokol düzenlemiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolüne Türkiye de taraf olmuştur.

Konuya ilişkin diğer uluslararası belgeler başlıcaları şunlardır; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhşunun Sömürülmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Kölelik ve Köle Ticareti ile Kölelik Benzeri Kurumların ve Uygulamaların Ortadan Kaldırılması Ek Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, ILO'nun 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol.

Türk Ceza Kanunu, cinsel istismarın farklı biçimlerini suç olarak düzenlemektedir. Aynı zamanda bir bu suçları yabancı bir ülkede işlemiş ve Türkiye'de bulunan, Türk vatandaşı veya yabancının, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye'de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk Kanunlarına göre cezalandırılması öngörülmektedir.

Çocuğun cinsel ilişkiye rıza göstermiş sayılacağı yaş Türk Ceza Kanununda on beş yaş olarak belirlenmiştir ve evlilik yaşı ise Türk Medeni Kanununa göre on sekizdir, istisnai hallerde bu yaş on altıya inebilmektedir. Cinsel ilişkiye rıza yaşı, sömürüye maruz kalma riski ve evlenme yaşı dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir. Aynı zamanda, erken yaşta evlendirilmenin cinsel sömürünün araçlarından biri olduğu dikkate alınarak, özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin önüne geçecek özel önlemler alınmalı, evlilik yaşını doldurmamış çocuklarla evlenme, özel bir suç olarak düzenlenmelidir.

Türk Ceza Kanunundaki cinsel istismar suçları, çocukla ilişkiye giren kişinin kimliğine göre tarif edilmeli ve çocuğun korunmaya çalışılan menfaatine uygun biçimde müeyyide konulmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır.

Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezlerinin yaygınlaştırılmalarına yönelik ilkeler de yasa ile belirlenmelidir.

Aynı zamanda şiddet, istismar vb. olayların belirlenmesi, bildirim, sevk ve başvuru yolları, tedavi ve takibi ve adli makamların olaya el koyma süreci de düzenlenmelidir.

Ailenin Korunmasına Dair Kanun çerçevesinde uygulanacak tedbirlere, aile içi cinsel şiddete maruz kalan çocukların fiziksel ve psikolojik tedavisi ile bu çocuklara yönelik başkaca destekleyici mekanizmalarla ilgili eklemeler yapılmalıdır.

Çocukların cinsel istismarını önlemeye yönelik olarak veri toplamak, araştırma yapmak da dahil olmak üzere gerekli tedbirleri almak konusunda Devletin yükümlülüğü mevzuatta açık olarak düzenlenmelidir.

Ceza Muhakemesi Kanununda yapılacak bir düzenleme ile ensest mağdurlarının ve onlardan doğanların korunması, kimliklerinin gizlenmesi gibi olanaklar da öngörülmelidir. Benzer bir düzenleme çocukların yasa dışı cinsel ilişkiye zorlandıkları eylemlere ilişkin davalarda tanıklık etmeleri ile ilgili de yapılmalıdır.

35. Madde: Çocukların Kaçırılmalarının, Satılmalarının ve Fuhuşa Zorlanmalarının Önlenmesi

Sözleşmenin 35.maddesi, çocuklara çifte koruma sağlamaktadır. Sözleşmenin diğer maddelerinde çocuk kaçakçılığının, satışının ve cinsel sömürsünün başlıca biçimleri yer alırken bu madde bahsi geçen eylemleri hangi şekilde olursa olsun kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu konu ile ilgili bir de Ek Protokol düzenlemiştir. Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokole Türkiye de taraf olmuştur.

Türkiye'nin onayladığı ve 35. madde ile ilgili olan diğer sözleşmeler şunlardır: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü; Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü; ILO'nun 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi; Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi; 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme; Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Dair Protokol; 1956 tarihli Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Uygulamaların Yasaklanmasına İlişkin Ek Sözleşme.

Türkiye bu alandaki Sözleşmelerin hemen hemen tamamına taraf olmuş durumdadır. Bunun tek istisnası olan 1949 tarihli İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşmeye de taraf olması önerilmektedir.

Ceza Kanununda insan ticareti, göçmen kaçakçılığı, çocuğun dilencilikte araç olarak kullanılması, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suç olarak düzenlenmiştir (md. 79, 80, 109, 229). Mağdurun çocuk olması ve suçun cinsel amaçla işlenmesi, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun ağırlaştırıcı nedenleri arasında sayılmıştır. Ancak Ceza Kanununda haksız kazanç elde etmek üzere yapılan evlât edindirme işlemleri hakkında özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda özel bir yasal düzenleme yapılmasına gereksinim bulunmaktadır.

Her türlü kaçırma olayında çocuğun mutlak meskene iadesinin yasa ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Şiddet suçuna maruz kalan çocuğun uğradığı zararların giderilmesi ve adli mekanizmada yardım edilmesine yönelik hizmetlerin bulunması konusunda Devlete objektif sorumluluk getirici bir

düzenleme bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesine taraf olunması ve bu konuda uygulamayı düzenleyecek bir kanunun hazırlanması gerekmektedir.

Çocuk kaçırma suçları ile mücadele yöntemleri arasında, çocuk kaçırma suçu işleyen faille ilişkin özel bir veri tabanının oluşturulması ve bu suçlarla mücadele için, ulusal ve uluslararası işbirliği yapılmasına özel bir önem verilmektedir. Bu amaçla veri tabanı oluşturulması ve bunların adli mekanizma içerisinde ortak kullanımına yönelik bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

36. Madde: Sömürünün Diğer Biçimlerine Karşı Koruma

Madde, çocukların cinsel ve ekonomik sömürünün dışındaki her türlü sömürüye karşı korunabilmesini amaçlayan bir güvenlik ağıdır. Diğer maddelerde düzenlenmeyen sömürü biçimleri arasında yetenekli çocukların sömürülmesi, çocukların medya ile araştırmacılar tarafından ya da bilimsel deney adına sömürülmeleri, dilendirilmeleri gibi olasılıklardan söz edilebilir.

Yetenekli çocuklar, aileleri, etraflarındaki başka kişiler ve medya tarafından katıldıkları televizyon programları, yarışmalar, spor müsabakaları ve oynadıkları reklamlar, filmler veya diziler ve benzeri yoluyla bedensel veya zihinsel gelişimleri olumsuz etkilenecek şekilde kullanılabilirler ve bu konuda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda özel bir yasa hazırlanması düşünülebilir.

Çocukların medya tarafından sömürülmesine ilişkin düzenlemeler yetersizdir. Mevcut yasa suç işlediği iddia edilen veya mağdur çocuğun kimliğinin açıklanmasını yasaklamakta ise de çocuklarla ilgili olumsuz önyargıların oluşmasına neden olacak nitelikte yayın yapılması gibi, çocuklara zarar verici yayınlara ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Basın Kanunundaki hükmün kapsamı, çocuklar için tam bir koruma sağlayacak biçimde genişletilmelidir.

Çocuklarda yapılan ilaç denemelerinin denetim prosedürü mevzuatta düzenlenmelidir.

Yasalarda kurumların önleyici ve tedavi edici hizmetlerdeki yükümlülüğü açıkça sayılmalı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da, çocuklara yönelik bütün riskleri tespit etme, önleme ve koruma için gerekli tedbirleri almaktan sorumlu kabul edilerek, bunun usulleri düzenlenmelidir.

Sağlık Hizmetleri Temel Kanununda bu tür eylemlerin mağdurlarına yönelik tedavi hizmetlerinin Sağlık Bakanlığının yükümlülüğünde olduğuna dair düzenleme yapılmalıdır.

Yasalarda mağdur çocuklara yönelik bağımsız izleme ve denetleme mekanizmaları geliştirilmelidir.

Mağdur çocuklara ilişkin güvenilir ve ayrıştırılmış verilerin toplanması sorumluluğu, belirli bir kuruma verilmelidir.

37. Madde: İşkence ve Aşağılayıcı Davranış ve Özgürlükten Yoksun Bırakma

37. madde ile medeni ve siyasi haklar arasında yer alan birden fazla hak tek bir maddede düzenlemiştir. Maddede öncelikle işkence, kötü muamele ve fiziksel ceza yasağı, on sekiz yaşından küçüklere idam cezası veya saliverilme olmaksızın ömür boyu hapis cezası verilmesi yasağı düzenlenmektedir. Aynı zamanda da, bir kişinin, herhangi bir yargısal, idarî ve diğer kamusal yetkililerin kararı gereğince kendi isteği ile ayrılamayacağı bir tutukevinde, hapisanede veya özel ya da resmî bir yerde tutulması anlamına gelen özgürlüğünden yoksun bırakma durumu, özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların temel hakları ve buldukları yaş ve gelişimlerine uygun bir muamele görme hakları koruma altına alınmıştır.

60

Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu raporun, Çocuk Hakları Komitesince yapılan değerlendirilmesi sonucunda yayınlanan Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/108-2001, paragraf 119-120), çocukların incommunicado (tüm iletişim imkânlarından yoksun bir şekilde-tecrit halinde) olarak tutulmasını önlemek ve ortaya çıkan işkence ve kötü muamele iddialarının etkili bir şekilde soruşturulmasına yönelik var olan mevzuatın gözden geçirilmesini ve uygulanmasını tavsiye etmiştir.

Fiziksel ve bedensel ceza niteliğindeki eylemlerle ilgili olarak, çocuklara karşı kimden kaynaklırsa kaynaklınsın ve derecesi ne olursa olsun bu eylemlerin tamamını suç sayan, ayrı ve özellikli bir yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

Öte yandan, özgürlüğü kısıtlamanın hem en son çare olması hem de en kısa süre ile sınırlı olmasını sağlamak için gözaltı, tutuklama ve cezalandırmaya ilişkin hükümlerin de gözden geçirilmesi ve son çare olması için kullanılacak yöntemlerin yasa ile düzenlenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, Çocuk Koruma Kanununda yer alan temel ilkeler arasında "en kısa süre ile sınırlandırılması" ilkesine de yer verilmelidir. Tutuklu yargılama süresi, çocuğun eğitim, gelişim, oyun, ailesi ile birlikte olma gibi hakları göz önünde bulundurularak mümkün olan en kısa süre ile sınırlı tutulmalı; tutuklu yargılamaya ilişkin azami süre kısaltılmalıdır.

31. madde çocuğun eğitimine ve davranışını değiştirmeye yönelik tedbirlere önceliği verecek ve hapis cezasının on sekiz yaşından küçük bütün çocuklar bakımından son çare olmasını sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. Tutuklama ve hapis cezasının son çare olabilmesi için, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbir ve cezalara başvurulacak suçlar ve şartlar sınırlandırılmalıdır. Bu sınırlama, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere, suç başkasına yönelik ciddi bir tehlike oluşturduğu hallerde, çocuğun bu davranışı tekrar ettiği durumlarda ve başkaca bir tedbirle sonuç alınmasının mümkün olmaması halinde başvurulmasını öngöreceği biçimde yapılmalıdır.

Odaya kapatma cezası kaldırılmalıdır.

Çocukların buldukları kurumlar için bağımsız denetim kurullarının yasa ile kurulması gerekmektedir.

38. Madde: Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocukların Korunması

38. maddede düzenlenen ve silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunması hakkı olarak ifade edilebilecek bu hak Devletlere hem negatif hem de pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir. Konu ile doğrudan ilgili olabilecek uluslararası belge, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokoldür. Konu ile ilgili olarak ayrıca on beş yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere alınmasını, kabul edilmesini ve çatışmalarda aktif olarak kullanılmasını yasaklayan Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, silahlı çatışmalarda çocukların zorla silâh altına alınmasını çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasında sayan 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi belirtilebilir.

Ayrıca Türkiye, konu ile ilgili Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmeye de taraf olmuştur.

Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun on beş ile on sekiz yaş arasında yer alan çocukların askerlik hizmetine alınmasını mümkün kılan düzenlemesi ile Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü'nün, araç seferberliğinde on beş yaşından büyük çocukların aracı kullanmasına olanak tanıyan düzenlemesi yürürlükten kaldırılmalıdır.

Silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemin alınmasına yönelik olarak da alınacak önlemleri ve sorumlu olan kurumları açıkça belirleyen yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

39. Madde: Mağdur Durumdaki Çocukların Rehabilitasyonu

Sözleşmenin 39. maddesi her tür şiddet, ihmal, sömürü ya da istismar, işkence, zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ya da ceza ve silahlı çatışma durumlarına maruz kalan çocukların, rehabilitasyonu ve toplumla bütünleştirilmelerine yönelik alınması gereken tedbirlere dair Devletin sahip olduğu yükümlülüğü düzenlemektedir. 39. madde çoğunlukla Devletlerin pozitif yükümlülüğünü gündeme getirmektedir.

62

Sözleşmenin 39. maddesi bağlamında iç hukuk kuralları incelenirken, sağlık hakkı ile ilgili olarak Anayasa dışında, bu raporda Sözleşmenin 25. maddesine ilişkin zikredilen düzenlemeler ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun ilgili hükümlerinin göz önünde tutulması gerekir.

Sözleşmenin 39. maddesinde geniş olarak üzerinde durulan çocukların mağdur durumlarının ortadan kaldırılması ile ilgili iç hukukta fazla bir düzenleme göze çarpmamakta ve sınırlı olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında söz konusu hakkın kullanılmasını sağlayacak hizmetler belirtilmektedir. Öncelikle Sözleşmenin 39. maddesinde sayılı durumlara maruz kalan çocuklar için tedavi, koruma ve toplumla uyumu güçlendirici hizmetlerden yararlanma bir hak olarak anayasa ile düzenlenmelidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde bir değişiklik yapılarak, 38. madde kapsamındaki tüm mağduriyet hallerini kapsayacak nitelikte kuruluşların kurulması öngörülmelidir. Sözleşmenin 39. maddesinde yazılı hakların hayata geçirilmesi sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin bütününe ilgilendirdiğinden, tedavi, koruma ve toplumla uyumu güçlendirmeye yönelik hizmetlere dair yükümlülükler ilgili tüm kurumların mevzuatlarında düzenleme yapılmasını gerektirmektedir.

Devletin objektif sorumluluğu esasına dayalı bir mağdurların zararlarının giderilmesine yönelik yasal düzenleme yapılmalı ve Avrupa Konseyi Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesine taraf olunmalıdır.

40. Madde: Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması

40. madde, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen veya ihlal ettiği kabul edilen çocukların haklarını kapsar. Birinci fıkrada, suç isnadı altındaki çocuklara yönelik muameleye ilişkin temel prensip ortaya konmaktadır. Maddenin ikinci fıkrasında, çocuk için asgari güvencelerin listesi ayrıntılı olarak verilmekte ve adil yargılanma hakkının temel güvenceleri bir kez daha sayılmaktadır. Bu fıkra özellikle, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesi ile doğrudan bağlantılıdır. Üçüncü fıkrada, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen çocuklar için yetişkin ceza adalet sisteminden farklı bir adalet sisteminin bulunması, çocuklara özgü yasa, usul ve sadece çocuklarla çalışacak makamların olmasını talep edilmektedir. Bu konu ile ilgili bir diğer uluslararası belge BM Çocuk Adaletinin Yönetimi Hakkında Asgari Standart Kuralları – Beijing Kurallarıdır. Son fıkrada ise ceza yasasını ihlal ettiği tespit edilen çocuklara verilecek tepkiye ilişkin esaslar belirlenmektedir. Buna göre, çocuklar hakkında verilecek tepkiler koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerden oluşmalıdır. Bu tür kararlar verilirken, çocuğun durumu ve eylemi ile orantılı olma ve çocuğun yararına uygun olma esaslarına göre hareket edilebilmesi için, gerekli yasal ve idarî önlemlerin alınması istenmektedir.

Anayasa başta olmak üzere, Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Çocuk Koruma Kanunu, Adli Sicil Kanunu, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde 40. madde ile ilgili pek çok düzenleme bulunmaktadır. Özellikle ikinci fıkrada yazılı usulî güvenceler bakımından bu Yasalar, Sözleşme ile büyük ölçüde uyumludur.

“Hiç kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağını” öngören Anayasanın 17. maddesi, Sözleşmenin 40. maddenin birinci fıkrasında düzenlenen “çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılma ve toplumda yapıcı rol üstlenme amaçları ile uyumlu ve taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkı”nı tam olarak karşılamamaktadır. Küçükler için, onlara özgü düzenlemeler yapılmasını öngören Anayasanın 141. maddesinde veya

çocuklara özgü bir madde oluşturulacak olursa, o maddede, bir suç işleme iddiası altındaki çocuklar bakımından 40. maddenin birinci fıkrasında yer alan hakkın tamamını kapsayacak bir düzenleme getirilmelidir.

Çocuğa özgü makam, usul ve kanun prensibine bir bütün olarak Anayasanın 141. maddesinde yer verilmesi ve Terörle Mücadele Kanununun 9. maddesinin değiştirilerek bütün çocukların kendilerine özgü mahkemelerde yargılanmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır. Çocukların yetişkin mahkemelerinde yargılanmasına neden olan Çocuk Koruma Kanununun 17. maddesi de değiştirilerek, çocuklarla yetişkinlerin aynı eylem nedeniyle yargılandıkları durumda, çocuğun üstün yararı gözetilerek davanın çocuk mahkemelerinde birleştirilmesi esası benimsenmelidir.

Türk Ceza Kanununda belirtilen asgari yaş sınırı, Komitenin belirttiği kriterler çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir. Ceza sorumluluğunda yaş kadar önemli olan bir başka konu, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlem alınmasının sağlanmasıdır. Ceza sorumluluğu olmayanların bir suç işlediği iddiası ile başlanan soruşturma işlemlerine şüpheli olarak katılması ve buna bağlı olarak güvenlik tedbiri uygulanması, hem adil yargılanma hakkı açısından hem de ÇHS 40. maddesinin üçüncü fıkrası açısından mevzuat ile sözleşme arasında bir çelişki bulunduğunu göstermektedir. Ceza sorumluluğu olmayanlar hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesi için, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesini sağlayacak özel bir yargılama usulü öngörülmalıdır.

Gerek kamu davasının açılmasının ertelenmesi, gerekse uzlaşma müesseselerinin uygulama alanı, çocuğun yararının gerektirdiği durumlarda başvurulmasını sağlayacak biçimde genişletilmesi gerekmektedir.

Türk Ceza Kanunu 31. maddesi hâkime, çocuğun yararına önceliği verme ve cezaya son çare olarak başvurma, sorunu çocuğu koruyacak ve eğitimini sağlayacak tedbirlerle çözme konusunda bir takdir yetkisi taniyacak şekilde değiştirilmelidir.

Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün on beş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir günün, iki gün olarak dikkate alınmasını öngören hüküm on sekiz yaşına kadar bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir.

Bu proje, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Avrupa Birliği'nin mali katkısı ve UNICEF'in teknik desteği ile yürütülmektedir.

Bu yayında yer alan ifadeler Avrupa Komisyonu'nun resmi görüşlerini temsil etmemektedir.